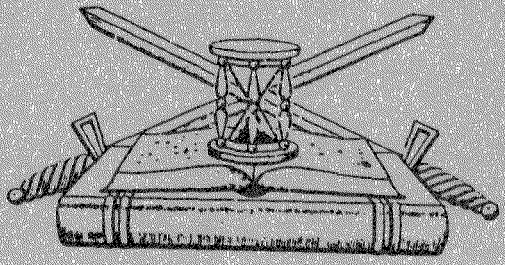
MARS *et* HISTORIA

21e Jaargang nummer 3 - mei/juni 1987

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** F.J. van Lier, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, H.F. Fabri, B.W. Hopperus Buma, C.N. Nicolas, Mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. **f 35,00**, te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank te Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.
SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J. van den Berg, H.F. Fabri, E.W. van Popta. **Redaktie-adres:** Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.
Ledenadministratie: B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, telefoon: 02159-13563.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' vóór 1813 olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Smaragdhorst 185, 2592 RJ 's-Gravenhage, 070-855821
ná 1813 olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588
(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-873961
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568
(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Secanets 39, 03779 Setla (Alicante), Spanje
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. Van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.) 070-946539
(10) 'NAPOLEONTICA' olv. Joh. Schaede, Wouwermanstraat 3III, 1071 LW Amsterdam
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv. C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma. 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tietjerk
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg. Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 VM 's-Gravenhage 070-834659
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332
(20) 'KNIL' olv. C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-248495
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815
drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624
(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037

★

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.
Losse nummers, inclusief portokosten *f* 6,75, over te maken aan de penningmeester.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

F.J. van Lier: Militariade
J. Albarda: Militaire gedenktekens (24)
H. den Beer Poortugael: Kozakken voor Utrecht
M.K. Zaagman: Via Clipper, Censor en Facteurs, Post voor een Marineman
J.H.J. Andriessen: Wereldoorlog I: De ware schuldigen (slot)
C.B. Nicolas: Een Nederlandse Mariniersmars in de Japanse volksmuziek
C. Blijleven: Gepantserde Jeeps
Boekbesprekingen
Bestuursmededelingen

ONS LEDENTAL HEEFT DE 450 OVERSCHREDEN! BRENGT U HET 500ste LID AAN?

RICHTLIJNEN VOOR DE INZENDING VAN KOPIJ

1. Tekst

a. Onder de titel: naam auteur met eventuele titel.
b. Kopij typen op A-4 met anderhalve regelafstand.
c. Marge ca. 5 cm.
d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
e. Bij latere tussenvoegingen van pagina's nummer van voorgaande pagina gevolgd door letter (a, b, enz.).
f. Spelling: voorkeurspelling (Van Dale/ Woordenlijst Spellingscommissie).
g. Opnieuw typen van een pagina, in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

2. Illustraties

a. Foto's zwart/wit, glanzend; formaat 9 x 12 of 13 x 18 (ook kleurenfoto's, geen negatieven of dia's).
b. Op de achterzijde vermelden: Mars et Historia/naam auteur/nummer waarmee in de tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

3. Inlevering kopij

Redaktieadres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE RIJSWIJK (ZH), tel.: 070-937425.

Bij voorbaat dank voor Uw medewerking.

Op de voorkant:
W.C. Staring (1847-1916). De tweede door Mars et Historia uit te geven enveloppe zal zijn gewijd aan de schilder W.C. Staring. Zie aankondiging elders in dit nummer.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden, met u en voor u verzameld door F.J. van Lier, Herenstraat 9, 4116 BK Buren (Gld)

1. Ook deze keer mag ik enige leden bedanken voor de mij toegezonden gegevens voor deze rubriek. Het zijn de leden Valette, Sierksma, Schaepman, Van der Flier en Den Beer Poortugael. Zo langzamerhand ontstaat er een groep vaste leveranciers, die echter ten alle tijde uitgebreid kan worden. Dus . . . wat let u?

2. Zoals gewoonlijk wil ik enige boeken aankondigen, die onlangs verschenen en die qua inhoud van belang kunnen zijn voor onze leden.
   - *'Hindu Horsemen'* door Lt. Col. D. Holder, uitgave Picton Publishing, prijs £ 12,95, ISBN 0.948251.18.2, 210 bladzijden. Over het leven van een Brits Cavalerie-officier in het Indiase leger na 1918.
   - *'British Army Collar Badges, 1881 to present'* door Collin Churchill en Ray Westlake, uitgave Arms and Armour Press, prijs £ 6,95, ISBN 0.85368. 895.8. Korte beschrijving plus afbeeldingen van iets meer dan 420 kraagemblemen van het Britse leger.
   - *'Vom Wecken bis zum Zapfenstreich'* door Klaus Woche, uitgave Vohwinckel-Verlag, prijs DM 39,80, 320 bladzijden met 24 bladzijden illustraties. Over vier eeuwen garnizoen in Berlijn.
   - *'Their glory shall not be blotted out'* door Olaf McLeod, uitgave Latterworth Press Cambridge, prijs £ 30,-, 72 bladen met 28 paginagrote kleurenafbeeldingen van de uniformen van het Britse leger aan de vooravond van de eerste wereldoorlog.
   - *'Festungsbaukunst und Festungsbautechnik'* door Hartwig Neumann, uitgave Bernard en Graefe Verlag Koblenz, prijs ca. DM 148,-, rijk geïllustreerd. Over de vestingbouwkunst in Duitsland van de 15e tot de 20e eeuw.

3. In het museum Huis Doorn, Langbroekerweg 10 in Doorn is onder de naam 'Wilhelm II, kleinzoon van Koningin Victoria' een speciale tentoonstelling te zien van de zogenaamde Engelse collectie. Naast de borstster van de Orde van de Kouseband met de officiële benoemingsoorkonde en de verschillende typen Engelse sabels is de Britse maarschalkstaf een van de vele tentoongestelde pronkstukken uit die Engelse verzameling van Huis Doorn.
   De tentoonstelling is te bezichtigen tot en met 31 oktober 1987, op werkdagen van 9.30 tot 17.00 uur en op zondagen van 13.00 tot 17.00 uur. Telefoon: 03430-12244.

4. Door het bundelen van een aantal bijdragen over de veldpost van en in Nederland uit het periodiek *'Filatelie Informatief'* (een uitgave van Samsom-Uitgeverij b.v.), zijn kolonel G.A. Geerts en Brigade-generaal b.d. J. Voskuil erin geslaagd een hoogst interessant, goed geïllustreerd boekwerkje samen te stellen. De titel luidt *'Berichten over de Nederlandse veldpost 1598 tot 1985'.* Helaas ontbreken mij (nog) de gegevens over de eventuele verkrijgbaarheid van dit nuttige boekje, maar ik zal daar bij gebleken belangstelling zeker naspeuring naar doen.

5. Voor mij ligt het 21e deel van de serie *'Armamentaria'*, uitgave van de stichting *'Vrienden van het Legermuseum'.* De redactie is er wederom in geslaagd een voortreffelijk stuk documentatie tot

stand te brengen, waarbij deze keer extra lof toekomt aan ons gewaardeerde medelid dr. F.G. de Wilde, die - zijn respectabele leeftijd ten spijt - een bijdrage van maar liefst vijf artikelen heeft geleverd, stuk voor stuk bijzonder informatief.
'n Klein drukfoutje op blz. 28 mag worden opgemerkt, waar de bijschriften bij de foto's 4, 5 en 6 zijn verwisseld.
Ook onze oud-voorzitter Heshusius leverde een aanzienlijke bijdrage door het schrijven van een uitvoerig gedocumenteerde en van vele illustraties voorzien artikel over het schoeisel van de KNIL-militair.
Als ik dan nog de zeer lezenswaardige bijdragen van onze mede-leden Smit sr., Cats en Talens noem, dan begrijpt u zeker wel bij welke vereniging de deskundigheid wordt weggehaald! Trots zijn we er in ieder geval wel op.

6. Van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Bachmanstraat 1, 2596 JA Den Haag ontving ik een persbericht, dat ik vanwege belangrijkheid en actualiteit onverkort laat volgen:
'De publieke opinie over Marine, Land- en Luchtmacht':
Wanneer vanwege bezuinigingen één van de drie krijgsmachtsdelen zou moeten worden opgeheven, dan komt volgens 31 procent van het Nederlandse volk de marine daarvoor het eerst in aanmerking. De landmacht wordt door 29 procent genoemd, de luchtmacht door 25 procent.
Dit blijkt uit een onderzoek dat het NIPO in opdracht van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht eind december 1986 heeft verricht onder een representatieve steekproef van 867 Nederlanders. Gevraagd welk krijgsmachtdeel in de tweede plaats zou moeten worden opgeheven noemt 37 procent van de ondervraagden de marine, 27 procent noemt de luchtmacht, 19 procent noemt de landmacht. Conclusie: als er één krijgsmachtdeel zou kunnen blijven bestaan dan zijn, wat de Nederlandse bevolking betreft, de landmacht en de luchtmacht in een nek-aan-nek race gewikkeld, en dan is de marine de verliezer.
De meeste aanhangers van de marine zitten verhoudingsgewijs onder PvdA- en D'66-kiezers: respectievelijk 28 en 29 procent van hen noemt de marine in de eerste plaats op te heffen krijgsmachtdeel, tegenover 33 (PvdA) en 28 procent (D'66) de luchtmacht. Bij CDA- en VVD-kiezers is dat precies andersom: respectievelijk 34 en 43 procent van hen noemt allereerst de marine, tegenover 19 (CDA) en 16 procent (VVD) de luchtmacht. Het aantal mensen dat de landmacht als primair op te heffen krijgsmachtdeel noemt, wijkt bij geen van de vier partijen noemenswaardig af van het landelijk percentage: 29 procent.
Uit dit NIPO/SMK-onderzoek komt ook naar voren dat 77 procent van de Nederlanders de krijgsmacht hetzij zonder meer nodig, hetzij een noodzakelijk kwaad vindt. Nauwelijks nodig of overbodig is de mening van 20 procent.
Steeds meer mensen zijn optimistisch over het uitblijven van oorlog: begin 1982 vond 59 procent de kans op oorlog klein; eind 1983 wat dat 62 procent; begin 1985 werd dat 76 procent en op dit moment acht 85 procent de kans op oorlog klein.
Van de bevolking denkt 29 procent dat het uitblijven van oorlog hoofdzakelijk te danken is aan het bestaan van kernwapens; 34 procent denkt dat dat enigszins te danken is aan kernwapens; 33 procent denkt dat dat met het bestaan van kernwapens niets te maken heeft.

7. Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van 103 Verkenningsbataljon is een boekwerk uitgegeven *'Contact, wacht uit'*, kroniek van 25 jaar 103 Vkbat, zestig pagina's verleden, heden en toekomst. Ruim geïllustreerd.
Deze kroniek is verkrijgbaar door overmaking van *f* 10,- op girorekening

1293163, ten name van G.B. Kim te Zeven (BRD), onder vermelding van 'Boek 103'.

8. In het museum der Koninklijke Marechaussee, dat weer verscheidene nieuwigheden bevat (o.a. MP/KMAR in Indië), wordt tot 1 oktober a.s. een speciale expositie gehouden van antieke en oude Nederlandse maten, gewichten en weegwerktuigen. Weer eens heel wat anders om te gaan bezichtigen!
Het museum is op werkdagen - behalve maandag - geopend van 10.00 tot 12.00 uur en van 13.30 tot 16.00 uur. Op zon- en feestdagen van 13.30 tot 17.00 uur.

9. De Koninklijke Nederlandse Vereniging *'Ons Leger'* bestaat dit jaar 75 jaren. Het jubileumnummer van maart 1987 besteedt daar uiteraard veel aandacht aan. Daarnaast interessante, mooi verluchte artikelen over de krijgsmachtdelen, waarbij ik ditmaal helaas de Koninklijke Marechaussee - zelfs als deel van de KL - pijnlijk mis!
Vanaf deze plaats desalniettemin een hartelijke gelukswens voor 'Ons Leger' voor het met zoveel ere volmaken van driekwart eeuw. Veel succes ook met het opwekken en continueren van de weerbaarheidsgedachte bij de Nederlandse bevolking.

10. Dankzij ons mede-lid de heer Nuis, zijn de banden met de stichting Vrienden van de vesting Naarden weer aangeknoopt.
Wij ontvingen de jaarverslagen 1983, 1984 en 1985, alsmede het boekje *'Een Hollandse vesting in Japan?'*. Wij zijn verheugd over deze hernieuwde kennismaking en hopen dat de contacten voor langere tijd bestendigd zullen blijven!

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (24)

De tot nu tot enigszins aangehouden alfabetische volgorde van de plaatsnamen, ga ik wijzigen. Het komt namelijk te vaak voor dat te weinig gegevens van een gedenkteken bekend zijn. Deze sla ik voorlopig over.

547. **Akkrum**, gem. Utingeradeel (Fr). Nabij gemeentehuis, een stalen voorstelling van een gebroken hakenkruis, het symbool van het Hitler bewind. Ontwerp: Ids Willemsma. 1970.
Bron: S.E.O.S.

548. **Almere-Haven**. Marktplein. Gedenksteen en banken. Opschrift:
VOOR HEN DIE VIELEN
IN DE STRIJD TEGEN
DE DUITSE BEZETTERS
1940-1945
Ontwerp: Dienst publieke werken van het openbaar lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders. Geplaatst: 4 mei 1978.
Bron: S.E.O.S.

549. Wieringerwerf, gem. Wieringermeer. Hoek Schaperweg/Westerterpweg. Gedenkteken voor Zee- en Landmacht. Een enorm van steen gemaakt zwaard, waarvan de kling in de grond is gestoken. Opschrift:
JE MAINTIENDRAI
Ter nagedachtenis aan hen
die vielen in de jaren
1940-1945
C. DOUMA
Geb 6 juni 1917 + 9 febr 1945
A.C. de GRAAF
geb 28 april 1902 + 17 april 1945
G. KINGMA
geb 13 juni 1924 + 2 dec 1944
J.KOOLHAAS
geb 11 sept 1904 + 13 mei 1940
P.PAULUSSE
geb 9 april 1904 + 10 mei 1949

J .v.d. POL
geb 18 jan 1918 + 14 febr 1945
N.H.F. RIKAART
geb 9 nov 1918 + 1942 slag Java zee
J.Varkenisser
geb 21 oct 1920 + 1942 slag Java zee
(op de andere zijde): 'DEN VADERLANDT GHETROUWE BLIJF ICK TOT IN DEN DOOT'
Gemaakt door: Albert Termote. Geplaatst in 1946.
Bron: S.E.O.S. en eigen waarneming

550. Het KNIL artillerie monument in de Koning Willem I kazerne te 's Hertogenbosch, bij het Reg. Van Heutsz. Bestaat uit: een kalkstenen opgemetselde muur waarop 5 gedenkplaten met het artillerie embleem van de KNIL (Kruiskanonnen zonder kroon). Op elk van deze platen een onderdeel van het wapen: Berg, Veld, Inrichtingen, depots en magazijnen, Kust en Luchtdoel. Tussen de platen in brons de letters KNIL. Centraal daarvoor de gedenksteen van AIIBg, die op 8 maart 1975 in Bronbeek werd onthuld en in januari 1979 werd overgebracht naar de KW I kazerne. De gedenksteen is van lichte steensoort en heeft van boven een breuklijn in de vorm van het silhouet van de Merbaboe, de vulkaan boven Salatiga. De steen rust op een grondplaat van rode flagstones, symboliserend de rode aarde van Java en steunt tegen 3 kalistenen. Deze stenen symboliseren de legende verbonden aan het ontstaan van de dessa Salatiga en geven tevens aan de verbondenheid van de bergartillerie met een der oudste garnizoenen. Op de steen is gebeiteld de spreuk: 'WIJ GEDENKEN' en in de rechter benedenhoek het in zilverkleurig metaal uitgevoerde embleem van AIIBg.
Het monument werd geflankeerd door 2 grondplaten waarop 3-ponder bergkanonnen die ingedeeld waren bij de 4e bergbatterij (stamonderdeel van AIIBg) en na de 3e Bali-oorlog omstreeks 1850 door de Minister van Oorlog aan Bronbeek werden geschonken. Deze vuurmonden zijn terug naar Bronbeek, zij waren namelijk te veel onderhevig aan de Nederlandse weersinvloeden, alwaar zij binnen staan opgesteld. Bij bijzondere gelegenheden wordt het monument nu geflankeerd door 2 vuurmonden van 25 pond, beschikbaar gesteld door het ASK.

Bron: Lid van onze vereniging F.L. Kroezen.

551. Apeldoorn. Frank van Bijnenkazerne. Dit is het gedeelte van de Koning Willem III kazerne waarin de staf van het Eerste Legerkorps is gelegerd.
De onthulling geschiedde op 31 augustus 1985 door Z.K.H. de Prins der Nederlanden. De Res. 1e Luit J.A. van Bijnen, RMWO-4 was tijdens W.O. II een van de topfiguren van Landelijke Knokploegen en sedert 1944 Landelijk Sabotagecommandant. Op 29 november 1944 kwam het tot een treffen met de Duitsers, vrijwel op de plaats waar nu de gebouwen van ILK staan, daarbij werd Van Bijnen levensgevaarlijk gewond, enkele dagen later overleed hij. Zijn naam zal hierdoor voortleven.
Bron: 'Ons Leger' van augustus 1985.

H. DEN BEER POORTUGAEL

KOZAKKEN VOOR UTRECHT

In het Centraal Museum te Utrecht bevindt zich een schilderij dat in bruikleen is afgestaan door de in Utrecht gevestigde stichting Het Evert Zoudenbalch Huis. Het schilderij is in 1816 vervaardigd door de schilder Pieter Gerardus van Os (1776-1839) en stelt voor : Kozakken voor Utrecht op 28 november 1813.

In die roerige tijd verliet de Franse generaal Molitor met zijn troepen de stad Utrecht in het holst van de nacht van 27 op 28 november 1813. Deze terugtrekking was een gevolg van de verslechtering van Napoleon's politieke en militaire situatie in Europa. Na de jammerlijke terugtocht over de Berezina kon Napoleon nog succes behalen bij Lützen en Bautzen nadat Pruisen, Zweden en Oostenrijk zich aan de kant van Rusland hadden geschaard, maar in de Volkerenslag van 16-18 october 1813 bij Leipzig werd hij totaal verslagen. De vorsten van de Rijnbond vielen hem af en ook Holland kwam in verzet.

Aan alle kanten werd Frankrijk nu in het defensief gedrongen. In Utrecht waren naar aanleiding van het voortijdig dragen van oranje linten gevechten uitgebroken tussen Franse militairen en de bevolking. In een gevecht tussen soldaten en jongens uit het Burgerweeshuis (waar later het E. Zoudenbalch Huis uit is voortgekomen) werd een weesjongen gedood. De verhouding tussen de bevolking en het Franse garnizoen was al jaren slecht. Velen zuchtten onder de druk van inkwartiering en in de stad heerste grote armoede. Een groot deel van de bevolking was niet in staat regelmatig de benodigde basisvoeding aan brood, aardappelen of boekweit te kopen. Af en toe was er een meevaller als er een gratis uitdeling was van brood dat de garnizoenscommandant had afgekeurd omdat er mee was geknoeid, hetgeen nog al eens voorkwam. Alleen de prostituées, kroegbazen, leveranciers van voedsel, uniformen en fournituren voeren er wel bij.

Uit het Oosten naderden Pruisische en Russische legeronderdelen als geallieerde bevrijders het door de Fransen bezette Nederland. De Pruisen stonden onder bevel van luitenant-generaal graaf von Bülow Dennewitz, die in 1815 het grootkruis der Militaire Willems Orde ontving en de Russen onder generaal Benkendorff. Voor de Oostgrens van Nederland bevonden zich als onderdeel van de Russische troepenmacht vier à vijfduizend Kozakken onder aanvoering van generaal Vorst Lapuskin. Van dit onderdeel trokken eenheden Kozakken onder generaal Prins Narischkin Nederland binnen. Zij veroverden daar Kampen, Zwolle en Nijkerk, vanwaar 350 Kozakken onder commando van majoor Marklay de 24e november naar Amsterdam trokken, dat inmiddels door de Fransen was verlaten.

Op de middag van 28 november bereikte een eenheid van 300 Kozakken, via Amersfoort, de aan het Oosten van Utrecht gelegen Wittevrouwenpoort. Na het overhaaste vertrek der Fransen werd het gezag tijdelijk overgenomen door de Nationale Garde, die de poort voor de Kozakken opende.

De Nationale Garde, inmiddels uitgemonsterd met oranje kokardes, stond onder commando van W.A.H. baron van Heeckeren van Brandsenburg, die met de oranjegezinde onder-prefect van het departement J.M. baron van Tuyll van Serooskerken maatregelen had getroffen de macht over te nemen van de Fransgezinde maire Jhr. P.W. Bosch van Drakenstein. Enige tijd later bereikten nog 350 Kozakken Utrecht.

Aanvankelijk legerden zij zich in de Voorstraat en op de Neude en tegen de avond vertrokken zij naar de Maliebaan, waar zij onder grote belangstelling van de bevolking hun kamp opsloegen. Zij brachten de nacht door in de open lucht naast hun paarden op

een bos stro. Her en der werden kampvuren ontstoken, hetgeen een romantisch aanzich gaf. Niet alle verhalen over deze exotische lieden zijn overigens even romantisch. Zij zouden zich te buiten zijn gegaan aan de olie van de straatlantaarns voor directe consumptie, hetzij voor het bereiden van maaltijden.

Ook het optreden ten aanzien van de Utrechtse schonen scheen wat ruwer en directer dan men gewend was. Van het verschil tussen mijn en dijn zouden zij eveneens niet erg op de hoogte zijn geweest.

Lang zijn zij evenwel niet gebleven.

In zijn gloriedagen hield Keizer Napoleon op 7 october 1811, tijdens zijn verblijf in Utrecht, op diezelfde Maliebaan (die zijn naam evenals Pall Mall dankt aan de beoefening van het maliespel op de paille-maille-baan) een wapenschouwing over 25.000 man Franse troepen. Daarna is de Maliebaan nog menigmaal het toneel van militaire schouwspelen geweest, totdat het houden van militaire parades niet meer oirbaar werd geacht.

De Kozakken, hoofdzakelijk tot de Tataren behorende, zijn strijdbare lieden. Zij vormden tot in de 16e eeuw een volkomen onafhankelijke militaire republiek onder een gekozen hetman, bijgestaan door een raad van ouden, de starchina. De vestiging van het centrale gezag in Rusland maakte een eind aan hun zelfstandigheid en zij werden een klasse van vije boeren en grondbezitters met de verplichting zich na hun 21e jaar in de krijgsdienst te oefenen. Gedurende vier jaar werd effectief dienst gedaan, daarna was men tot het 38e jaar in de reserve.

De Kozakken, cavaleristen bij uitstek, wer-

den ingedeeld in legers, de voiskos. Men kende voiskos van de Don, Astrakhan, Orenburg, de Oeral, de Koeban, de Terek, Trans Bajkal, de Semiriétjé en de Amoer (laatste drie gelegen in Siberië), De kleding loopt zeer uiteen zoals de kolbak met kolbakzak van de Don-kozakken, de bontmutsen van de Amoer-kozakken, de hoge Kaukasische bontmutsen van de Astrakhan-kozakken, de witte platte petten met korte klepjes van de Garde-kozakken en andere. Vrijwel altijd zijn de Kozakken uitgebeeld met lansen van ongeveer 3 meter lengte en een bos stro achter op het typisch kleine Tataren-paard. De militaire en politieke chefs van de voiskos zijn de atamans, die ook zijn belast met de recrutering. De rangen in de Russische cavalerie en grotendeels ook die bij de Kozakken herinneren sterk aan buitenlandse invloeden: de efreitor voor soldaat 1e klasse, de ounterofitzer voor onderofficier, de mladchii en starchii-vakhmistre voor wachtmeester en opper-wachtmeester, de étendard-Younker voor kornet en de cornette voor 2e Luitenant.
Tussen ritmeester en majoor kende de cavalerie een rotmistre, die evenwel bij de Kozakken essaoel werd genaamd.
De intocht van de Kozakken in 1813 is door de schilder Van Os als ooggetuige beleefd. Hij was officier van de Nationale Garde en was als zodanig betrokken bij het opruimen van Frans verzet in de vesting Naarden. Ook deze krijgshandelingen heeft Van Os - inwoner van 's Graveland - op schilderijen en tekeningen vastgelegd. De schilder heeft vooral oog gehad voor het uiterlijk van de Kozakken. Van de houten lansen, de mutsen, de wijde mantels en de paarden heeft hij aparte studies gemaakt.
Het schilderij toont een met zijn hoed zwaaiende man te paard, die vermoedelijk tot Utrecht als gids heeft gediend.
Helaas is op het schilderij niet de weesjongen te bespeuren, die de Kozakken de weg tot het stadhuis zou hebben gewezen. Een overlevering vertelt namelijk dat onder het publiek zich een jongen uit het Weeshuis zou hebben bevonden die Russisch sprak. Hoe dat kwam vertelt de historie niet. Was het een overlevende van de weesjongens die niet aan de dienstplicht had kunnen ontkomen en terecht was gekomen bij het Corps Véliten en Kweekelingen? Deze jongelui, afkomstig uit enige stichting van weldadigheid, waren aanvankelijk bestemd voor de dienst op oorlogsschepen, maar op 30 maart 1811 werden zij als Régiment de Pupilles bij de Keizerlijke Garde ingedeeld. Hieruit werden in 1813 verschillende regimenten gevormd, waaronder het 7e Régiment de Tirailleurs de la Jeune Garde, grotendeels uit Hollanders bestaande, dat zich bij Lützen heeft onderscheiden. Een andere bron vermeldt dat er in heel Utrecht maar één man was die Russisch sprak en verstond, namelijk een knecht van G.G. baron Taets van Amerongen en deze zou als tolk hebben gefungeerd. Ook hier vermeldt de historie niet de origine van de knecht.
Volgens het eerte verhaal werd de weesjongen voor op het paard van één van de Kozakken gehesen en werd naar het stadhuis gereden, waar de overgave van de stad door het overhandigen der sleutels van de stad formeel plaats vond. Deze gouden sleutels heeft Utrecht niet meer teruggezien, aangezien generaal Narischkin van mening was dat deze een privé geschenk voor hem waren.
In de diverse kritieken over het schilderij uit die tijd wordt melding gemaakt van een aangereden haan, waarvan de veren wijd en zijd in het rond stuiven. Men vond dit wat gruwelijk en een niet ter zake doend détail. Het is de criticus waarschijnlijk ontgaan dat de schilder hier wel degelijk een speciale bedoeling mee had, namelijk de verzinnebeelding van de smadelijke aftocht van de Fransen in de vorm van een onttakelde Gallische haan. Hiertegenover staat geheel links op het schilderij een verkoopster met een oranje lint.
Van Os plaatst zijn signatuur op de steen links onder, waar hij eveneens, als variant op het bekende 'Veni, vidi, vici' op plaatste: 'Hij kwam en zag en won. Alexander'. Op de steen staat tevens de naam van het schilderij: 'Eerste aankomst van de Kozakken te Utrecht XXVIII November MDCCCXIII'.
Als hommage aan Tsaar Alexander I werd het schilderij aan hem aangeboden en werd het in de verzameling in St. Petersburg

opgenomen. Van Os ontving hiervoor in 1824 een bedankbrief met daarbij gevoegd een goeden ring met diamanten.
Na de Russische revolutie van 1917 is het schilderij verkocht zoals zovele schilderijen uit de keizerlijke verzamelingen werden verkocht. In 1934 wordt het bij de kunsthandel Sandor te Berlijn te koop aangeboden.
Na 1813 ontstond in Utrecht het gebruik 28 november jaarlijks als kozakjesdag te vieren. Hoewel deze viering in 1914 in onbruik was geraakt en slechts de benaming Kozakkenweg van een van de Utrechtse straten aan het historisch gebeuren herinnert, had het Centraal Museum belangstelling voor het schilderij. Het Museum had er evenwel geen geld voor, maar wist wel een andere geïnteresseerde. Voor *f* 650,- werd het schilderij toen door de regenten van het Gereformeerd Burgerweeshuis binnen Utrecht aangekocht. Het Weeshuis heeft in de Bataafse en Franse tijd moeilijke jaren gehad. De Oranjegezinde regenten en Binnenvader werden geremoveerd en vervangen door Patriotten. Na de remotie in 1796 wordt het huis aangeduid als Gereformeerd Burgerweeshuis. Hoe het woord gereformeerd moet worden uitgelegd is niet geheel duidelijk. Mogelijk wordt hier bedoeld in politieke zin, de richting der revolutie toegedaan. Waarschijnlijker is echter een religieuze betekenis, maar dan een andere dan tegenwoordig daar aan wordt gegeven. De naam is na 1813 gehandhaafd, maar duidelijk is wel dat de verlossing van de Fransen de terugkeer van de Oranje-gezinde bestuurderen met zich meebracht en 28 november daarom in de annalen van het Weeshuis een belangrijke dag is gebleven.
Tot aan de dag van vandaag wordt door de regenten van het Evert Zoudenbalch Huis bij het jaardiner rond 28 november deze dag herdacht. Het verhaal van de weesjongen op het paard van de Kozak wordt gememoreerd en uit een speciaal daartoe bestemde pocul wordt een dronk gewijd aan de verlossing van de Fransen en de Kozak. Op de taart die de maaltijd besluit prijkt steevast een chocolade Kozak.
Het schilderij van de Kozakken voor de Utrechtse Wittevrouwenpoort heeft lang in het Evert Zoudenbalch Huis gehangen totdat het in 1980 in bruikleen is afgestaan aan het Centraal Museum in Utrecht.

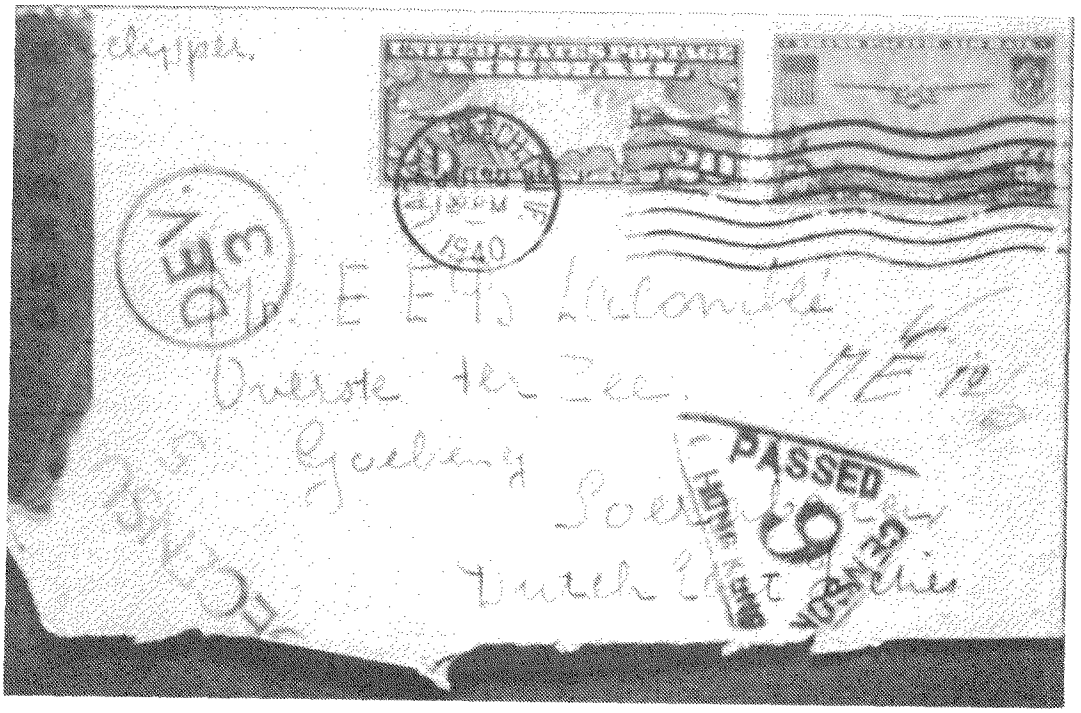
M.K. ZAAGMAN

Via clipper, censor en facteur

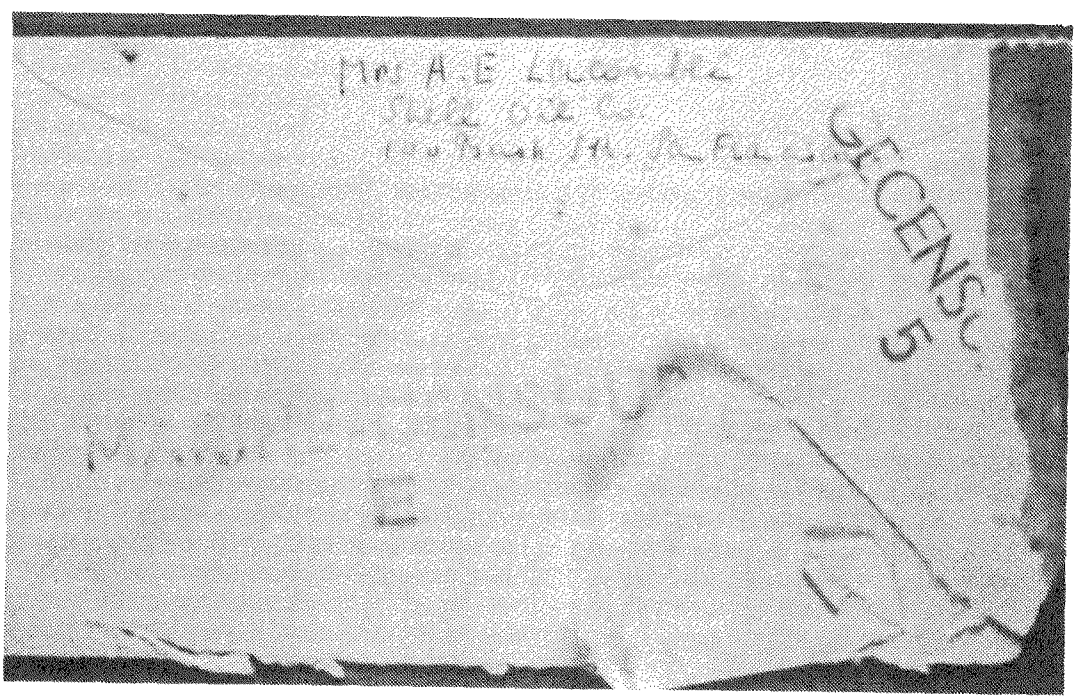
POST VOOR EEN MARINEMAN

In dit verhaal speelt een lege envelop een belangrijke rol. Deze bepaalt ons bij een aspect uit het leven van de marineman ver-van-huis. In dit geval in 'de Oost' in de tweede helft van het jaar 1940 en zijn schriftelijke contacten met 'thuis' via briefwisseling.
Voor ons ligt de wat haveloze envelop gericht aan kapitein- luitenant ter zee Eugène Edouard Bernard LACOMBLÉ, afkomstig van zijn echtgenote die op dat moment, samen met hun zoon, in de Verenigde Staten van Amerika verbleef.

Dit omslag zou al lang de weg van zovele lege enveloppen zijn gegaan, ware het - op weg naar de prullemand - niet onderschept door een oud-marineman, destijds lid van de etatmajor van de Nederlandse kruiser Hr.Ms. De Ruijter.
Vele jaren later werd dit omslag door deze heer aan de schrijver van dit verhaal in

Voor- en achterzijde van de envelop in dit artikel besproken. *(foto: M.K. Zaagman)*

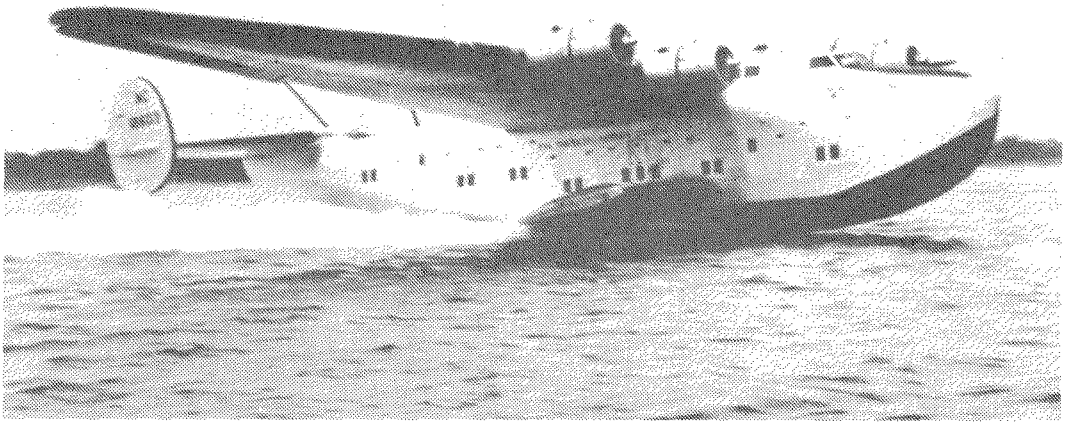
bruikleen afgestaan.
De inhoud, hoe belangwekkend of aangrijpend deze ook kan zijn geweest, is niet voor ons bestemd. Maar ook leeg is de envelop interessant en heeft het ons iets te zeggen.
De gebruikte luchtpostzegels, de gevolgde route en daarmede samenhangend de postmerken in de vorm van poststempels alsmede de censuurstempels en censuurstrook vertellen hun verhaal, zoals straks zal blijken. De namen en van afzender en geadresseerde zijn voor altijd verbonden aan onvergetelijke en tragische momenten uit onze recente geschiedenis. Ook daarop komen wij terug.

ROUTE-, POST- en CENSUURMERKEN
Op de voorzijde, in de rechterbovenhoek, twee luchtpostzegels. De meest rechtse - van 50 dollarcent (kleur rood) - werd op 15 februari 1937, samen met een tegenhanger van 20 dollarcent (kleur geel/groen), hier niet gebruikt, uitgegeven in Amerika, ter gelegenheid van de uitbreiding van de Pacific luchtlijn van Manilla op de Philippijnen naar Hong Kong. In 1935 was deze lijn door Pan American Airways reeds geëxploreerd vanaf San Francisco tot Manilla met de Sikorsky S-42, een vliegboot geschikt voor het afleggen van lange afstanden. Op het zegel de afbeelding van de 'China Clipper', Pan American's beroemde eerste Martin M-130 vliegboot, boven de Pacific met de Wapens van de Verenigde Staten van Amerika en de Philipijnen in linker- en rechterbovenhoek. Het andere zegel van 20 dollarcent toont de afbeelding van twee dubbeldeks postvliegtuigen voor de landkaart van de Verenigde Staten van Amerika - in de kleur geel/groen - uitgegeven op 25 januari 1927.
Op de zegels het vertrekstempel Laguna Beach (exacte datum niet geheel duidelijk leesbaar) 1940. De Boeing 314 Clipper van de Pan American Airways volgde de Pacific Route via Honolulu - Midway - Wake - Guam - Manilla - Hong Kong.
In Hong Kong vindt de eerste (Engelse) censurering plaats, aangegeven door het driehoekige blauwe stempel 'Passed censor Hong Kong 9'. Wij laten de brief hier even liggen om iets meer te vertellen over het doel

Kapitein-luitenant ter zee E.E.B. Lacomblé MWO. Op 27 februari 1942 tenonder gegaan met de kruiser Hr.Ms. De Ruijter in de Slag op de Javazee. (foto marhist 7037)

van het toepassen van censuur op briefpost.
Naar het middel van postcensuur wordt gegrepen in tijden van oorlogsdreiging. Zij wordt verricht door een militaire of hulpdienst die toezicht houdt op het postverkeer als verdediging, spionagebestrijding en het tegengaan van verspreiding van ongewenste informatie. De post wordt daartoe geopend en op eerdergenoemde zaken gecontroleerd. Worden geen bezwarende of belastende zaken aangetroffen dan wordt bij een brief met behulp van een zogenaamde censuurstrook, de envelop weer gesloten terwijl door de betreffende censor een stempel wordt aangebracht waarbij meestal een nummer wordt gebruikt waardoor identificatie van de censor door ingewijden mogelijk is.
Niet alle brieven worden geopend, bij voor doorzending bestemde stukken wordt soms volstaan met een stempelafdruk die aangeeft dat het stuk de censuur is gepasseerd (zoals in dit geval gebeurde).

Hier de 'Yankee Clipper' van Pan American Airways, de bekende vliegboot van Boeing (314). Deze boten vlogen in 1940 de Pacific Route (308 km/h - 3850 km).

(Foto Pan Am. New York USA)

Wij zullen de postzak, waarin de brief bestemd voor KLTZ Lacomblé verder volgen. Deze is inmiddels, met de overige mail, geborgen in het laadruim van een van de vliegtuigen van BOAC (British Overseas Airways Corp.) en vanaf Hong Kong doorgevlogen naar Batavia.

In Batavia (1) wordt het stuk weer aan censuur onderworpen door opening, afgesloten met de bruine censuurstrook 'Censuur Batavia', plaatsing over deze strook van het rode stempel 'gecensureerd 5' op voor en achterzijde door de betreffende censuurdienst.

Op de voorzijde links zien we ook nog een rond (rood) stempel met het geheimzinnig aandoende woord DEV. 3. Dit stempel was in gebruik bij een ander soort censuurdienst, eveneens geplaatst bij het Hoofdpostkantoor te Batavia. Deze dienst ging uit van het Ministerie van Economische Zaken (DEV is een afkorting voor deviezen). De deviezencontroledienst was belast met de uitoefening van het toezicht op het verbod op uitvoer van geld en geldswaardige papieren, zoals effecten, postzegels en (lach niet) zelfs lucifermerken. Deze dienst controleerde steekproefsgewijs en hanteerde zoals we zien haar eigen stempels.

Vervolgens werd via de K.N.I.L.M. (Koninklijke Nederlands- Indische Luchtvaart Maatschappij) de brief afgeleverd in Soerabaja, waar, in het marinepostkantoor Oedjoeng, door de marinecensor een laatste censurering plaatvond en als bewijs daarvan het (violette) stempel 'marine-censuur E' op de achterzijde werd aangebracht. Hierna volgde doorzending.

De met rode inkt aangebrachte aantekening M.E. 12/8 - de datum is hier niet duidelijk te lezen - duidt er op dat de heer Lacomblé per die datum werkzaam was bij het Marine Etablissement te Soerabaja.

Hoeveel tijd er precies tussen de vertrekdatum uit de Verenigde Staten van Amerika en de aankomst in Soerabaja heeft gelegen, kan, door de eerder genoemde onduidelijkheden in vertrekstempel en de aantekening, niet exact worden bepaald. Meer dan 14 dagen kunnen we wel aannemen.

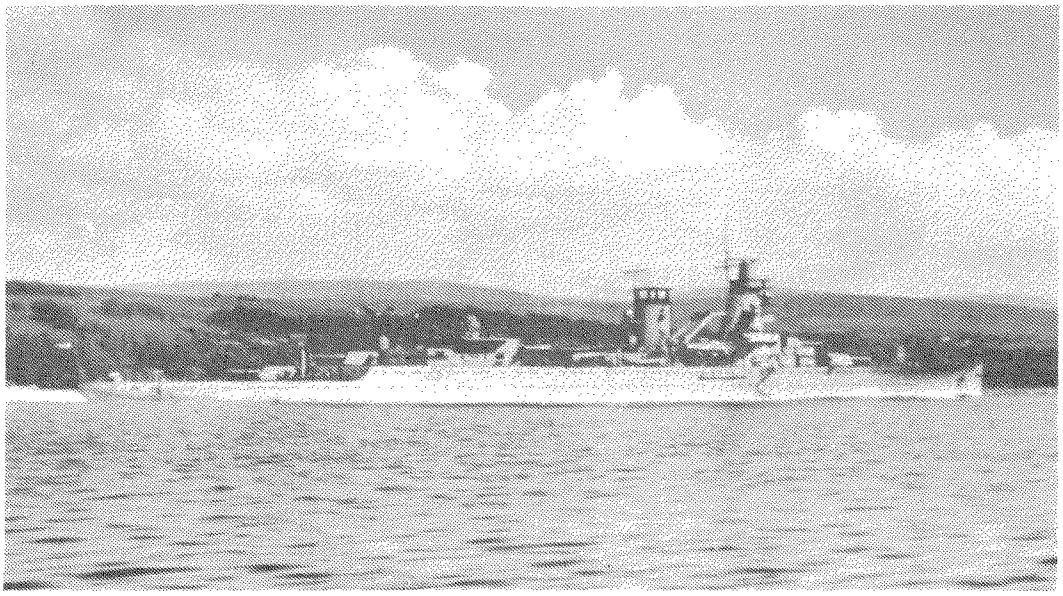
AFZENDER en GEADRESSEERDE

Blijkbaar moest de afzender, mevrouw Lacomblé, nog wennen aan de rang van haar sinds 1 februari tot kapitein-luitenant ter zee bevorderde echtgenoot die deze brief ont-

Het Marine Etablissement te Soerabaja. Met veel bekende schepen uit de jaren voor de Tweede Wereldoorlog afgemeerd langs de verschillende steigers. In het midden van de foto: Hr.Ms. De Ruijter. Uiterst rechts waarschijnlijk de kruiser Hr.Ms. Java. Links beneden: Hr.Ms. Evertsen en Hr.Ms. Banckert. Links van het midden: Hr.Ms. Van Ghent en een andere torpedojager van dezelfde klasse en nog vele andere schepen. *(Foto marhist)*

ving. Op de brief verwart zij zijn militaire aanspreektitel met zijn rang.
Ruim een jaar later werd KLTZ E.E.B. Lacomblé belast met het bevel over de kruiser Hr.Ms. De Ruijter. Dit schip was op 16 september 1933 bij de N.V. Wilton Fijenoord te Schiedam op stapel gezet en op 11 mei 1935 te water gelaten. De waterverplaatsing bedroeg 6.442 ton, de snelheid 32 mijl. De pantsering van toren en dek bedroeg respectievelijk 25 en 30 millimeter en de bewapening bestond uit 6 kanons van 15 centimeter (dubbel opstelling), 1 kanon van 15 centimeter, 5 mitrailleurs van 40 millimeter dubb., 8 mitrailleurs van 12,7 millimeter en 4 mitrailleurs no. 4. Het schip was op 3 oktober 1936 in dienst gesteld en de bemanning telde 436 koppen.
Op 12 januari 1937 vertrok het schip naar Nederlands-Oost-Indië. Sedert 10 mei 1940 verrichtte het schip konvooidiensten in de Indische wateren.
Op 8 augustus 1941 werd kapitein-luitenant ter zee Lacomblé belast met het bevel en begin 1942 werd het schip ingedeeld bij de Combined Striking Force. Deze bodem was tevens het vlaggeschip van schout-bij-nacht K.W.F.M. Doorman, de commandant van deze Combined Striking Force.
Op 4 februari 1942 werd deelgenomen aan de actie bij Kangean en op 15 februari d.a.v. aan die bij Gaspar Straten. Op 19 februarie 1942 in gevecht in de Straat Badoeng. Op 27 februari d.av. werd het schip, tijdens de slag in de Javazee, door de Japanse zware kruiser 'Haguro' getorpedeerd. Op 28 februari op ongeveer 06.00 Z.B. en 112.05 O.L. is het schip gezonken.
Evenals schout-bij-nacht Doorman en een groot deel van de bemanning ging KLTZ Lacomblé met het schip ten onder.
Bij Koninklijk Besluit van 28 mei 1949,

De kruiser Hr.Ms. De Ruijter, op 28 februari 1942 ten onder gegaan tijdens de Slag op de Javazee (Foto marhist 932-7)

nummer 31 werd KLTZ Lacomblé door Hare Majesteit Koningin Wilhelmina posthuum onderscheiden met de hoogste militaire onderscheiding, Ridder 4e klasse van de Militaire Willems-orde, wegens zijn rustig, moedig en doelbewust optreden en de manier waarop hij zich van zijn taak had gekweten. In het bijzonder onderscheidde hij zich (nu volgt de letterlijke tekst van het slot van dit K.B.):

'1. Door begin februari 1942 beoosten Kangean gedurende een langdurig bombardement door een groot aantal vliegtuigen, door kundig en buitengewoon handig met het schip te manouvreren, de vele daarop afgeworpen bommen te ontwijken, waardoor het schip en de bemanning behouden bleven en midden februari d.a.v. in Gasparstraten bij een luchtaanval, welke zes uren duurde nogmaals met succes dezelfde manoeuvre uit te voeren;

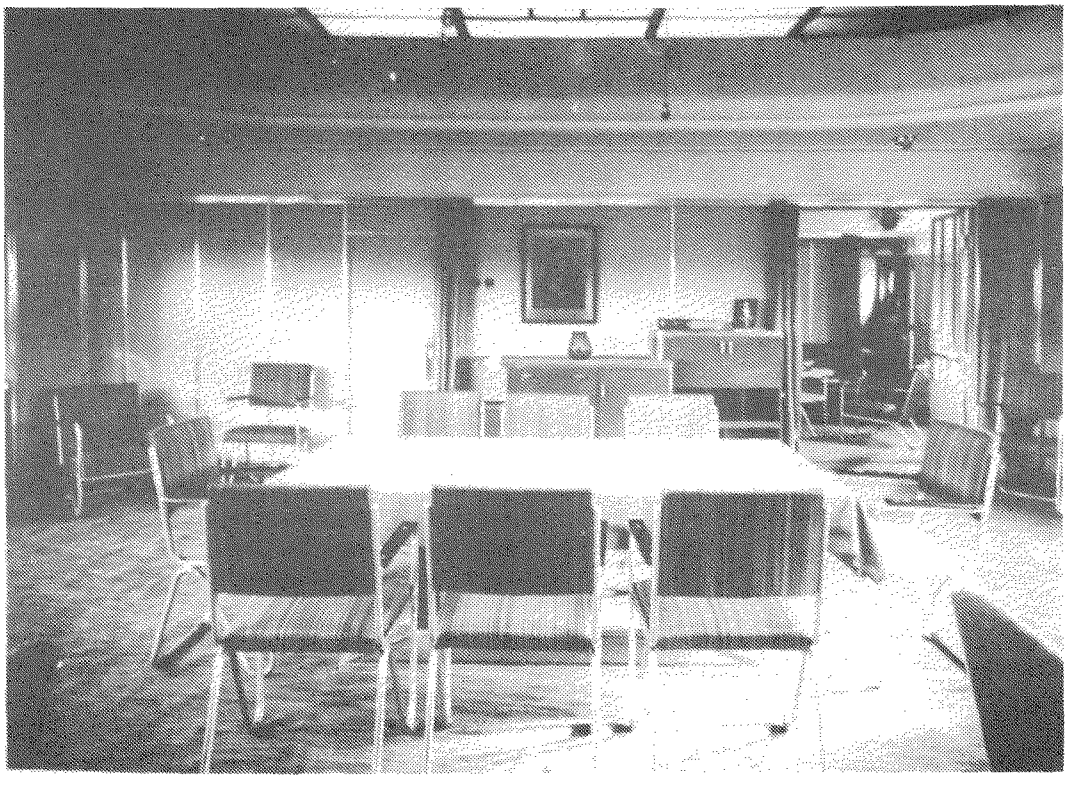
2. Door in de nacht van 27/28 februari 1942 tijdens de slag in de Javazee tegen de overmachtige vijand - toen het schip, hetwelk dienst deed als vlaggeschip van het Geallieerd eskader, door een torpedo midscheeps werd getroffen, nadat het in de namiddag van 27 februari twee vijandelijke torpedojagers in de grond had geboord en zelf door een direkte treffer was geraakt - een bezielend voorbeeld aan de bemanning te geven door haar op te dragen het zinkende schip met de gewonden te verlaten, doch zelf aan boord te blijven, waardoor hij met zijn schip ten onder ging.'

Later werd zijn naam gegeven aan één van de ondiepwatermijnenvegers van de Van-Straelen-klasse, Hr.Ms. Lacomblé. Deze klasse mijnenvegers - waarvan het vijfde schip de naam Van Straelen kreeg - was genoemd naar wijlen kapitein te zee P.B.M. van Straelen, commandant van de kruiser Hr.Ms. Java, welke bodem in dezelfde slag op dezelfde dag met een groot deel van de bemanning was ten onder gegaan.

Inmiddels was mevrouw Lacomblé vanuit de Verenigde Staten van Amerika overgekomen naar Nederlands-Indië. Zij woonde met haar gezin te Soerabaja.

Haar naam komen we nog één maal tegen. Nu in verband met een evacuatievlucht, waarvan de afloop helaas niet de gezochte veiligheid bracht.

De groep vliegtuigen (GVT) 17 bestaande uit Catalina-vliegboten van de Marinelucht-

Kajuit (=commandantsverblijf) aan boord van Hr.Ms. De Ruijter. (Foto marhist 40936)

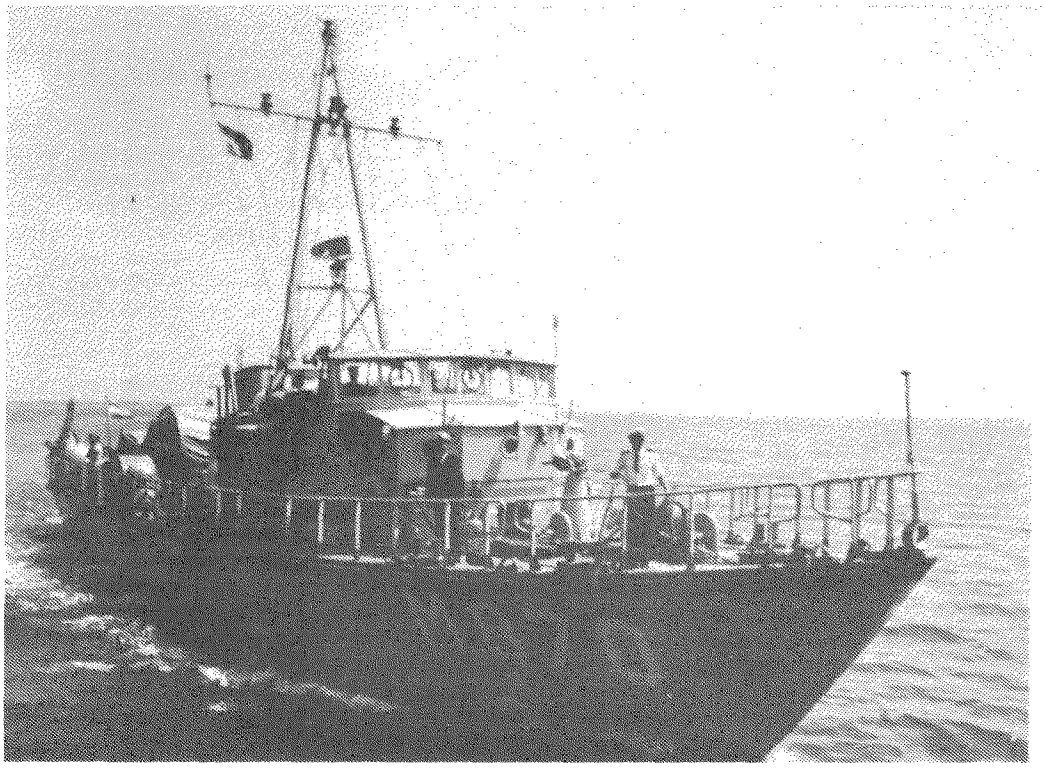
vaartdienst, aanvankelijk gestationeerd op Ambon tot 1 ferbruari 1942, had nu als basis het vliegkamp Morokrembangan te Soerabaja. Deze groep voerde verkenningsvluchten uit boven de Javazee en legde mijnen in de door Japanners gebruikte vaarwaters, onder meer Straat Banka, waarvan ook enige schepen van een Japans konvooi het slachtoffer werden. Op 27 februari voerde de groep nog een verkenningsvlucht uit boven een Japanse scheepsmacht in de Javazee. Hierbij raakte de Y 67 - één van de vliegboten - nog betrokken bij een luchtgevecht met Japanse jagers.

Het was dit laatstgenoemde vliegtuig waarmede mevrouw Lacomblé en haar zoon, samen met familieleden van andere marinemensen en de overige vliegboten van de groep, de Y 59, Y 60 en Y 70, op 1 maart 1942 opsteeg en in de loop van dezelfde dag neerstreek op het irrigatie-reservoir Rawah Bening te Toeloeng Agoeng bij Kediri op Java.

In de nacht van 2 op 3 maart vloog de groep naar Broome (Australië) en arriveerde in de Baai van Broome op 3 maart 's morgens rond 08.30 uur, waar tegelijk met hen twee Dorniers van GVT 7 - de X 1 en X 20 - welke op 2 maart van het meer van Grati bij Modjokerto (Oost-Java) waren vertrokken, aankwamen.

Door de Japanse verovering van Timor lag Broome binnen de actieradius van Japanse vliegtuigen en terwijl de zojuist binnengekomen vliegboten volgepakt met mensen, in totaal ruim 140 personen, wachten op het moment dat de motorboot - welke wegens laagwater nog geboeid langs de steiger lag - hen zal komen afhalen, verschijnen onverwacht acht Japanse Navy O-jagers die hun mitrailleurs leegschieten op een aantal vliegtuigen in de baai, waardoor alle vliegtuigen in de kortste keren in lichterlaaie staan.

Van de 140 inzittenden werden 48 mensen gedood of vermist en 32 gewond. Van de 48 doden behoorden 16 tot het marineperso-

De ondiepwater mijnenveger van de Van Straelen-klasse, Hr.Ms. Lacomblé, inmiddels afgevoerd van de sterkte van de Koninklijke Marine. Dit schip was genoemd naar KLTZ E.E.B. Lacomblé. Alle schepen van deze klasse waren genoemd naar marinemensen die zich gedurende de Tweede Wereldoorlog bij het vervullen van hun taak bijzonder hebben onderscheiden en daarbij om het leven zijn gekomen. (Foto marhist 73443)

neel, de overigen waren passagiers, vrijwel uitsluiten vrouwen en kinderen. Mevrouw Lacomblé behoorde tot de slachtoffers. Haar zoon overleefde de ramp maar werd binnen een tijdsbestek van vijf dagen wees.

SLOT

Dit is het verhaal van een wat haveloze lege omslag van een brief van zo'n kleine 50 jaar geleden. Wij werden hierdoor op het spoor gezet van een niet vermoede tragedie.

In deze tijden van herdenkingen is het goed als marineman of -vrouw van nu, of als Nederlander in het algemeen, even stil te staan bij deze terugblik. Het is goed ons te realiseren dat de vrijheid waarvan wij nu mogen genieten, mede te danken is aan de inzet van mannen als schout-bij-nacht Doorman, kapitein-luitenant ter zee Lacomblé en die vele hier niet genoemde marinemensen van toen.

Wij kunnen ze niet allen bij naam noemen, hoe graag wij dat ook zouden willen doen. Alleen al de namen van hen die zijn gebleven, of het hebben overleefd, zouden een compleet boek kunnen vullen.

Maar ook al zou het mogelijk zijn alle namen weer te geven, dan nog zijn we niet in staat te peilen wat deze mannen hebben moeten doormaken. Velen die de oorlog hebben overleefd en nu nog in leven zijn, ervaren nog dagelijks, in lichamelijk of geestelijk opzicht, de gevolgen van die tijd door opgelopen verwondingen of de onmenselijke behandeling in de Japanse krijgsgevangenkampen op Thailand, Malakka, Sumatra of in Japan zelf. Laten wij hen niet vergeten.

Catalina PBY-5 op het vliegkamp Morokrembangan te Soerabaja in Nederlands-Indië in 1941. (Foto marhist 1885)

Geraadpleegde bronnen:

Airlines of the United States since 1914; by R.E.G. Davies; Putnam - London (1972).

De schepen van de Koninklijke marine en die der gouvernementsmarine 1814 - 1962, door A.J. Vermeulen (1962).

Gedenkboek Adelborsten-opleiding te Willemsoord 1851-1954, door P.S. van 't Haaff en M.J.C. Klaassen, Van Dishoeck - Bussum (1954).

Hägers filatelie Encyclopedie. Vert en bew. J.J.M. Knigge e.a.; Samson - Alphen aan de Rijn Brussel (1979).

Michel, Mittel und Nordamerika, Übersee Katalog Band 1, 1986/1987, Schwaneberger GMBH - München.

Poststempels Nederlands-Indië 1864-1950, door P.R. Bulterman; Davo - Deventer (1981).

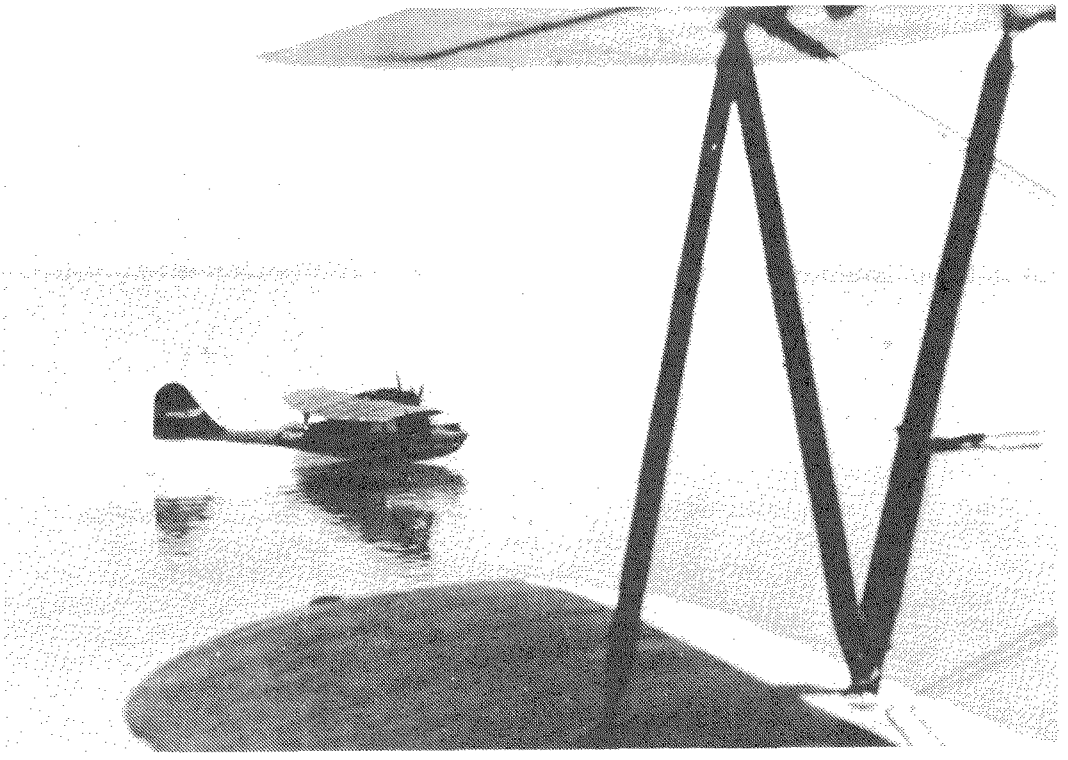
Vleugels van de vloot; de geschiedenis van de marineluchtvaartdienst; Wyt - Rotterdam (1950).

Documentatiemateriaal van de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf te 's Gravenhage.

Foto-archief van de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf te 's Gravenhage.

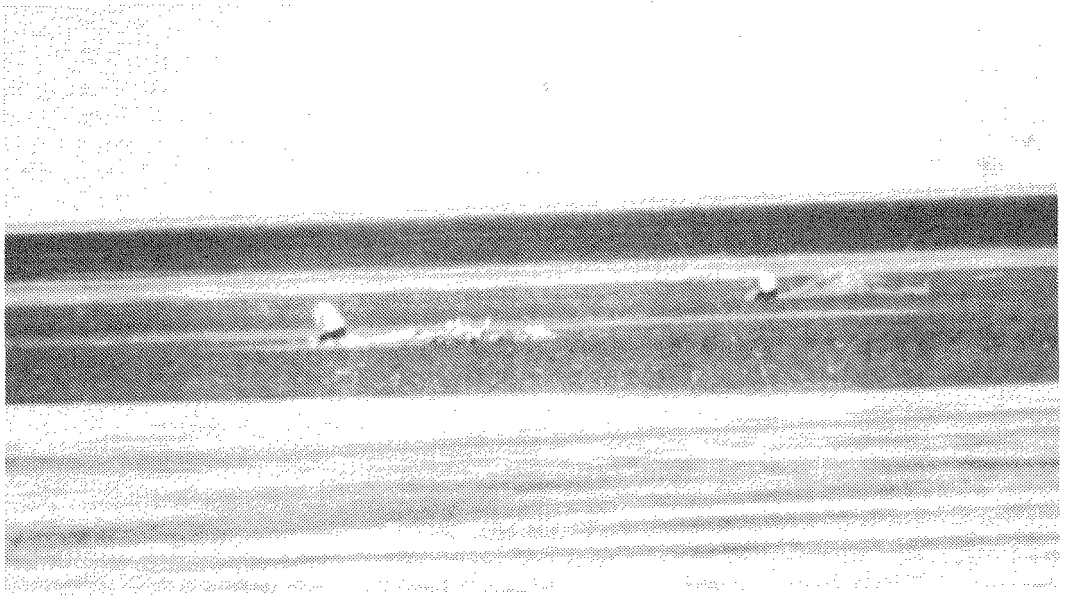
Noot:

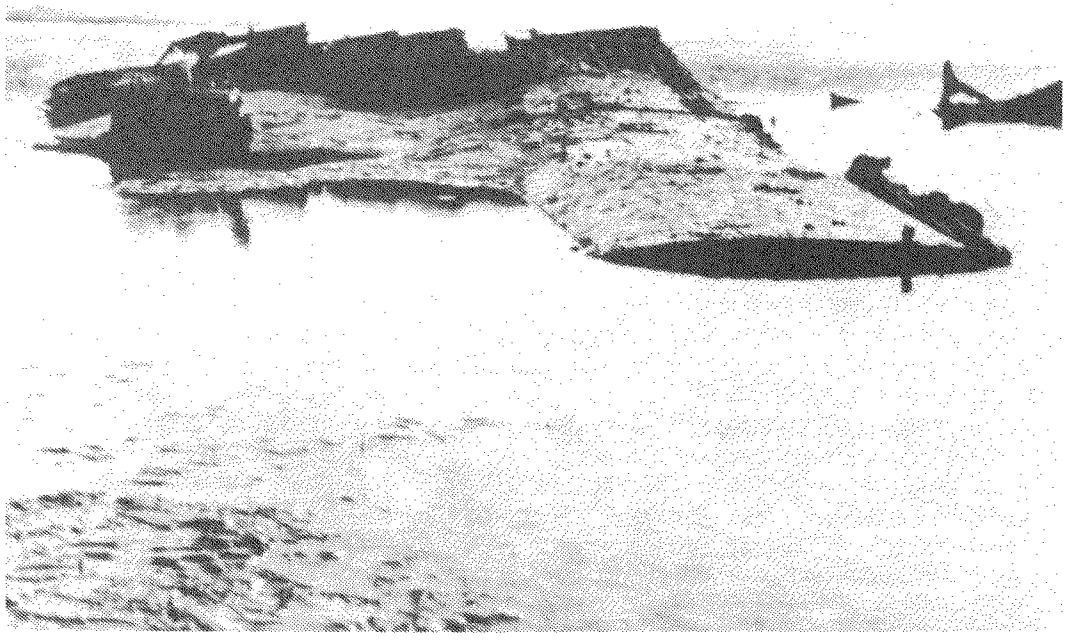
1. In de Javasche Courant van 14 mei vinden wij: Verordening No 7/DVO/A3. 11 Mei 1940. Deze luidde verkort, dat alle aan de post toevertrouwde brieven vanaf deze datum aan censuur ofwel militair toezicht waren onderworpen. Op 12 juni 1940 is deze censuur gedelegeerd aan de procureur-generaal bij het hooggerechtshof.

Catalina PBY-5 in Nederlands-Indië in het jaar 1941. *(Foto marhist 1889)*

Bij laag water in de Baai van Broome (Australië) worden de restanten van de daar op 3 maart 1942 gemitrailleerde en verbrande vliegboten zichtbaar. Een tastbare herinnering aan het drama van Broome waarbij 48 mensen het leven verloren, waaronder mevrouw Lacomblé.
(Foto marhist 58311)

Een opname van het met zeewier en schelpdieren overdekte wrak van één van de vliegboten, bij laag water zichtbaar in de Baai van Broome (Australië). (Foto marhist 256-28)

OVER DE AUTEUR

De schrijver van dit artikel is bezig met het bijeenbrengen van materiaal benodigd voor een publikatie over '150 jaar postverzorging in de Nederlandse Zeemacht in de periode 1813 - 1962'.
Hij verzoekt de lezers, die kunnen beschikken over poststukken en/of documentatie over maritiem postale zaken, contact met hem op te nemen. Dit kan schriftelijk en telefonisch.
Het is beslist *niet noodzakelijk* steeds te beschikken over *origineel* materiaal wat soms voor de eigenaar emotionele en/of financiële waarde kan hebben.
In veel gevallen zal een goede reproduktie zeker ook voldoen. Uiteraard zal hij graag de gemaakte onkosten voor reproduktie en toezending en dergelijke kosten vergoeden. Tevens is hij bereid om als tegenprestatie enige zaken na te trekken op het gebied van de genealogie van marinepersoneel of op materieelsgebied. Deze onderzoeken verricht hij in zijn vrije tijd in openbare archieven of andere openbare vindplaatsen en kunnen enige tijd vergen.
Het adres van de heer Zaagman is:

M.K. Zaagman
Ds. Van den Boschlaan 225
2286 PH Rijswijk ZH
Telefoon 070-94 65 39
('s avonds/weekeinden)
overdag 070-16 28 61 of 16 28 53

J.H.J. ANDRIESSEN

WERELDOORLOG I: DE WARE SCHULDIGEN
(slot)

HET DUITSE PLAN

Direct na de overwinning op Frankrijk in 1871 realiseerde de Duitse opperbevelhebber, de graaf Von Moltke, zich dat de kiem voor een volgende oorlog was gelegd en dat eens de tijd zou komen dat het gewonnen land weer verdedigd zou moeten worden. Hij voorzag hierbij dat in geval van zulk een oorlog, Frankrijk steun zou ontvangen van Rusland. Von Moltke ontwierp dan ook een plan om aan zo'n 'twee fronten' oorlog het hoofd te kunnen bieden. Hij baseerde zich daarbij op een zo sterk mogelijke verdediging van de Duits-Franse grens, immers daar hadden de Fransen inmiddels hun zeer sterke stellingen gebouwd en het leek hem niet raadzaam deze aan te vallen. Zo'n oorlog zou zijns inziens veel te lang duren en de afloop zou wel eens in Duitslands nadeel kunnen uitvallen, vooral ook omdat het zich in het Oosten tegelijkertijd tegen de Russische Beer zou moeten verdedigen. Derhalve achtte hij het noodzakelijk de helft van zijn leger aan de Duits-Franse grens te stationeren ter verdediging. Met de andere helft wilde hij dan een 'preventieve' aanval op Rusland wagen, dit land verslaan, om pas daarna zijn volledige sterkte tegen Frankrijk te keren.

Op die wijze hoopte Von Moltke een oorlog op twee fronten te kunnen voorkomen en uiteindelijk zegevierend uit de strijd te komen. In de loop der jaren werd dit plan verder bijgeschaafd en uitgewerkt en lange tijd gold het als de enig zaligmakende mogelijkheid. Nog onder Von Moltkes opvolger, de graaf Waldensee, werd het plan verder vervolmaakt.

Met de komst van veldmaarschalk Von Schlieffen als chef van de Duitse Generale Staf in 1891 begon echter een geheel nieuwe denkwijze door te breken. Ook Von Schlieffen, erkend grootdenker en strateeg, zag Rusland als het grootste gevaar voor Duitsland terwijl het voor hem vaststond dat de geest van revance, welke zich in Frankrijk steeds openlijker manifesteerde, uiteindelijk tot een nieuwe oorlog moest leiden. Hij stelde daarbij klinisch vast dat alsdan Duitsland in het nadeel zou verkeren omdat het slechts in beperkte mate over mensen en middelen kon beschikken en zich derhalve geen lange oorlog zou kunnen permitteren en zeker niet op twee fronten tegelijk.

Dat het plan 'Von Moltke' zo'n lange oorlog zou betekenen, was voor hem zonneklaar en hij voorzag grote rampen indien de Duitse legers zondermeer het onmetelijke Rusland zouden binnentrekken, vooral ook omdat daarbij de helft van zijn troepen gebonden zou zijn bij de verdediging van de Duits-Franse grens.

Von Schlieffen verwierp het plan van zijn voorgangers dan ook geheel en radikaal en ontwierp een nieuwe strategie onder meer gebaseerd op snelheid en moderne oorlogsmiddelen.

In 1894 waren de contouren van zijn plan gereed en rond 1905 was het de nieuwe 'bijbel' voor de Duitse Generale Staf.

De facto was het 180 graden tegengesteld aan het Von Moltke plan. Het werd gevormd door een direkte offensieve opstelling tegen Frankrijk en een vooralsnog defensieve ten opzichte van Rusland.

Het voornaamste element was wel dat niet getracht zou worden een direkte aanval op de Franse grens te lanceren, maar, na een snelle mobilisatie, bliksemsnel via Nederland en België door te stoten naar Noord Frankrijk om dan, als het ware tegengesteld aan de wijzers van de klok, met Metz als draaipunt, langs de Franse kust westelijk rond Parijs te trekken om daarna snel weer oostelijk te gaan en zo uiteindelijk de Franse stellingen aan de Duitse grens in de rug aan

te vallen.
Uiteraard zou daarbij de neutraliteit van Nederland en België worden geschonden, maar Von Schlieffen zag dit als een niet te voorkomen noodzaak, ja zelfs als een absolute voorwaarde.
Het plan voorzag verder in een zeer sterke rechter vleugel waarbij ca. 90 % van de Duitse strijdkrachten zou worden ingezet voor de mars door Frankrijk. De resterende 10 % moest verdedigend worden opgesteld bij Metz en langs de Russische grens. Von Schlieffen rekende er daarbij op dat de Fransen, gebruikmakende van het feit dat er slechts weinig Duitse troepen ter verdediging van hun grens waren achtergelaten, onmiddellijk een direkte aanval op de Elzas zouden doen en het lag in zijn bedoeling zo'n aanval in eerste instantie niet al te veel in de weg te leggen. Door een soepele verdediging, waarbij het tijdelijk prijsgeven van stukken Duits grondgebied was ingekalkuleerd, zouden immers Franse troepen worden weggehouden van de strijd in het noorden en westen, hetgeen de snelheid van de opmars der Duitsers ten goede zou komen.

Zoals gezegd, snelheid was van eminent belang omdat gebruik gemaakt moest worden van het verschil in mobilisatietijd tussen het Franse en Russische leger.
Uit rapporten van de Duitse geheime dienst was gebleken dat de Fransen binnen twee weken konden mobiliseren, terwijl de Russen daar ca. zes weken voor nodig hadden. De kern van Von Schlieffens plan was dan ook dat de Fransen verslagen moesten worden VOORDAT de Russen gereed zouden zijn zodat tegen de tijd dat die konden aanvallen, het merendeel der Duitse troepen weer uit Frankrijk - een verslagen Frankrijk nu - konden worden teruggehaald ter ondersteuning van het oostelijk front.

Op deze wijze dacht Von Schlieffen een oorlog op twee fronten te kunnen voorkomen. Hij vervolmaakte het plan steeds verder, deels door toevoeging van mobiele artillerie en speciale spoorwegtroepen, deels ook door steeds meer legers toe te voegen aan de rechtervleugel van de as, met als enig doel, de snelheid van de opmars te verhogen.
Het zal duidelijk zijn dat de riskante factor van het plan te vinden was in het tijdselement. Immers, indien de Duitse troepen niet binnen het gestelde tijdvak hun doelen zouden bereiken, of nog erger, indien de Russen sneller gereed zouden zijn met hun mobilisatie, dan zou er alsnog een zeer gevaarlijke situatie ontstaan, een situatie die Von Schlieffen nu juist te koste van alles wilde voorkomen. Kennelijk was hij er niet helemaal gerust op want ook na zijn pensionering bleef hij de generale staf met aanvullende adviezen bestoken en nog in 1912 stuurde hij nota's die onder meer een verdere versterking van de rechtervleugel behelsden.

In hoeverre was men nu aan geallieerde zijde op de hoogte van de Duitse strategie?
Welnu, het is duidelijk dat de Fransen volledig op de hoogte waren van de essentie van het Von Schlieffen plan.[2] De volgende gebeurtenissen geven aanleiding tot deze gedachte.
In 1900 rapporteerde de Franse contraspionagedienst dat er duidelijke aanwijzingen waren voor een Duits aanvalsplan via België en Nederland. In 1904 werd het Duitse plan in zijn geheel verraden door een hoge Duitse officier van de Generale Staf die hiertoe een drietal ontmoetingen had met de Franse Geheime Dienst in Frankrijk en in België. De duidelijkste informatie over het plan leverde echter Von Schlieffen zelf. In 1909 publiceerde hij een protest-artikel in de *'Deutsche Revue'* tegen de door zijn opvolger ingevoerde veranderingen in zijn plan. Het artikel werd zowel in Frankrijk als in Engeland uitvoerig geanalyseerd en leidde tot een aantal conclusies waaruit men bijna in detail het Duitse aanvalsplan kon destilleren. Toen dit aan de directeur van de Hogere Britse Krijgsschool werd medegedeeld (brigadegeneraal Wilson), antwoordde deze slechts: *'Very interesting'* en ging over tot de orde van coverg. Het is duidelijk dat Wilson reeds lang op de hoogte was en van deze mededeling dan ook niet opkeek.
Winston Churchill beschrijft in zijn memoi-

res *'The worldcrisis 1911-1914'*, blz. 53, hoe hij in 1911 bemerkte dat de Britse generaal Wilson volledig op de hoogte was. Hij bezocht hem op 28 juli 1911 op zijn kantoor en schrijft daarover: *'He* (Wilson) *had acquired an immense and, I expect, unequalled volume of knowledge about the continent. He knew the French army thoroughly and was deeply in the secrets of the French general staff. For years he had been labouring with one object, that if war came, we* (England) *should act immediately on the side of France.*
The whole wall of his room was covered by a gigantic map of Belgium across which every practicable road by which the German armies could march for the invasion of France, was painted clearly.
All his holidays he spent examining these roads and the surrounding country. He could not do much in Germany, they knew him too well.'

Ook uit de congressional records nr. 385 blijkt dat men op de hoogte was van de Duitse plannen. Uit de hierin genoemde notulen van de meeting tussen de Frans-Russische staven van 1911 leest men in artikel 3: *'From what is known of the German mobilization and concentration, one may conclude that the first great encounters will take place in Lorraine-Luxembourg and Belgium from the 15th tot the 18th day after mobilization. At that moment, the strength of the French Army will be greater than the 1.300.000 men provided for by art. 3 of the convention.*
The concentration of the (allied) fighting elements on the French-German frontier will be completed on the 10th day of mobilization and the offensive operations of this group of forces will commence from the morning of the 11th day.'
Hieruit blijkt dat Frankrijk erop rekende reeds op de 11e dag in de aanval te kunnen gaan terwijl men wist dat Duitsland pas tussen de 15e en 18e dag gereed zou zijn.
Trouwens, toen de oorlog uitbrak, mobiliseerde Frankrijk officieel op 2 augustus. Op 4 augustus meldde president Poincaré aan het parlement dat het leger gereed was voor actie. Dit houdt in dat men in werkelijkheid reeds vóór of rond 25 juli is gaan mobiliseren. Er was toen nog geen sprake van een Duitse mobilisatie, doch slechts van een Oostenrijkse mobilisatie tegen Servië en dit tijdstip komt weer overeen met het verdrag van 1892/1894, waarin Frankrijk en Rusland zich verplichtten, zelf in actie te komen zodra een der *'Centralen'* zou mobiliseren.
Bekijken we in dit verband de Franse defensie-plannen eens. Zoals bekend was het Franse plan (nr. 17) de facto geen echt plan. Het ging uit van een aantal richtlijnen en liet verder veel over aan het initiatief en de verbeelding van de Franse officier. Dat is toch wel zeer merkwaardig voor een leger dat meer dan 30 jaar is bezig geweest met het zich voorbereiden op de *'revanche'* en derhalve is het meer voor de hand liggend dat het befaamde plan 17 meer als dekmantel diende voor de werkelijke Franse plannen en deze werkelijke plannen beginnen zich steeds duidelijker te openbaren, vooral als men de volgende feiten aanschouwt:
In 1904 werd het Von Schlieffen plan aan de Fransen verraden.
In 1905 begonnen in het geheim en zogenaamd onofficieel besprekingen tussen Frankrijk en Engeland inzake militaire samenwerking ingeval Duitsland België zou binnenvallen.
Officieel werd hierbij vastgesteld dat Engeland uitsluitend zou ingrijpoen als Belgisch neutraliteit zou worden geschonden, met andere woorden Frankrijk kon alleen op Britse steun rekenen als Duitsland inderdaad eerst België zou binnenvallen. Formeel was Engeland hiertoe overigens niet verplicht want volgens het verdrag, waarin de diverse landen garant stonden voor de integriteit van België, stond nergens dat men een schending van het verdrag gewapender hand zou moeten voorkomen. Integendeel, er stond letterlijk: *'Yet a single power is not bound to take up the cudgels for all the other powers with whom she gave a collective guarantee'*, met andere woorden terwijl elk land zich verplichtte, de onafhankelijkheid van België niet te schenden, was er geen verplichting die onafhankelijkheid te verdedigen indien een der andere verdragspartners dit land wel zou aanvallen. Deze clausule was onder meer opgenomen om juist te voorkomen dat er voor België een Europees conflict zou kunnen ontstaan en juist deze clausule werd door Engeland genegeerd. Integendeel, men greep Duitslands inval aan om aan de Engelse oorlogsverklaring legaliteit te geven.

Het terugtrekken tot 10 km binnen de grens van de Fransen, toen de oorlog op het punt van uitbreken stond, krijgt hierdoor wel een geheel ander aanzicht. Frankrijk deed er alles aan te voorkomen, dat, al was het maar per ongeluk, Franse troepen de Belgische grens zouden overschrijden vóórdat de Duitsers dit hadden gedaan, immers alsdan zou Engeland voor de buitenwereld geen geldige reden meer hebben om troepen te zenden en deze troepen nu, had Frankrijk hard nodig om haar eigen plannen uit te voeren.
In 1909, wij schreven het reeds, publiceerde Von Schlieffen zijn protest-artikel en brigade-generaal Wilson toonde hiervoor toen maar zeer weinig belangstelling. Toevallig was Wilson echter wel de man die vanaf 1909 ineens regelmatige bezoeken brengt aan de Franse Generale Staf en in 1910 benoemd wordt tot hoofd militaire operaties en in die functie een volledig schema moet uitwerken voor de mobilisatie en inscheping naar Frankrijk van 6 divisies infanterie, cavallerie en artillerie binnen 9 dagen na moblisatie.
Op 20 juni 1911 werd een gezamenlijk Frans-Brits memorandum getekend waarbij Engeland toezegde 150.000 man en 67.000 paarden naar Boulogne en Le Havre te zullen zenden met als doel de linkerflank van de Fransen tegen omsingeling te dekken en juist daar nu zou de Duitse aanval plaatsvinden. Was het mogelijk de bedoeling dat het Britse leger net zoveel tegenstand zou bieden dat de opmars van de Duitsers zou worden vertraagd, daarmede Duitse troepen bindend, waardoor Frankrijk de gelegenheid kreeg, haar volledige kracht aan de oostgrens in te zetten en door het behalen van een klinkende overwinning de Duitse rechtervleugel van de rest van het leger af te snijden?
Voorwaar een goed en logisch plan, vooral ook als het Frankrijk zou gelukken ook de Russen op hetzelfde moment te laten aanvallen, dus op een vroeger moment dan dat het Russische mobilisatieschema mogelijk maakte.
Welnu, we zullen zien hoe Frankrijk deze zaak aanpakte:
In 1911 reisde de Franse generaal Dubail, chef van de staf van het Franse ministerie van Oorlog naar Rusland en na uitvoerige besprekingen kreeg hij daar gedaan dat de Russen beloofden om binnen 16 dagen na het afkondigen van de mobilisatie reeds Pruisen te zullen aanvallen. Een uiterst belangrijke beslissing, omdat hiermede de facto het Von Schlieffenplan zijn essentie zou verliezen. In 1912 werd het aantal troepen dat aan deze aanval zou deelnemen gesteld op maar liefst 800.000 man en werd het tijdstip teruggeschroefd naar 14 dagen na afkondiging van de mobilisatie.
Hiertoe wijzigde Rusland een deel van zijn mobilisatieplannen. Zoals thans bekend is, heeft Rusland nog voor de moord op aartshertog Franz Ferdinand, de Oostenrijkse troonopvolger, in het geheim troepen uit Siberië naar de Russische garnizoenen overgebracht en de regimenten in Europees Rusland op grote schaal gemobiliseerd. Gezien in het licht van deze afspraken tussen Rusland en Frankrijk en mede gezien de geheime, reeds voor de moord op Ferdinand, uitgevoerde gedeeltelijke mobilisatie door Rusland, komt deze moord op de Oostenrijkse troonopvolger wel in een wat ander licht te staan, wij komen hierop nog nader terug.
Duidelijk is wel dat deze Frans-Russische afspraak het Von Schlieffen-plan tot in de wortel aantastte, immers dit plan ging uit van een Russische mobilisatietijd van minstens 6 weken, binnen welke tijd de Fransen verslagen dienden te zijn. Zowel de oude Von Moltke als zijn opvolgers waren het er steeds over eens geweest dat ten koste van alles een oorlog op twee fronten moest worden vermeden, aangezien men Duitsland dan zeer weinig kans gaf zo'n oorlog te overleven. Frankrijk had op uiterst bekwame wijze gemanoeuvreerd en het net sloot zich al dichter en dichter rond Duitsland.
Maar er was nog meer: In 1909 vond er op het kasteel Racconigi, te Turijn, een samenkomst plaats tussen de Italiaanse koning Victor-Emanuel en de Russische tsaar, waarbij een geheim verdrag werd gesloten tegen Oostenrijk, let wel, met dit land had Italië reeds jaren een bondgenootschap. Slechts een week later sloot Italië met datzelfde

Oostenrijk wederom een overeenkomst, waarbij men elkander plechtig beloofde geen verdragen met andere landen te zullen sluiten zonder elkaar daarover eerst te consulteren. Voorwaar, een staaltje van rechtschapen diplomatie. Belangrijker is echter dat ook uit deze Russisch-Italiaanse overeenkomst duidelijk bleek dat ook Rusland iets aan het voorbereiden was en zijn plannen reeds gemaakt had.
We keren terug naar het *'gezegende'* jaar 1912. De Franse premier Poincaré heeft een ontmoeting met de Russische minister van Buitenlandse Zaken Sazonov, waarbij het volgende wordt afgesproken: Indien er in de Balkan oorlog zou ontstaan met Oostenrijk als partij, dan zal Frankrijk niet tussenbeide komen als Rusland in deze oorlog ingrijpt. Zodra Duitsland haar bondgenoot Oostenrijk echter gaat steunen (het was hiertoe per verdrag verplicht) zal Frankrijk direkt een aanval op dit land beginnen en . . . zo verzekert Poincaré, het zal hierin worden gesteund door Engeland.
Deze Franse toezegging is uiterst belangrijk, vooral gezien in het licht van de latere gebeurtenissen.
De reden van deze toezegging wordt duidelijk. Poincaré was er niet zo zeker van dat bij het uitbreken van een rechtstreeks conflict tussen Frankrijk en Duitsland, Rusland inderdaad zijn toezeggingen gestand zou doen. Om zich die zekerheid te verschaffen zou het belangrijk zijn als er eerst een conflict in de Balkan zou ontstaan, een conflict waarbij Oostenrijk dan betrokken diende te zijn.
De aanzet tot deze gedachte was gegeven in 1909 bij de hiervoor genoemde overeenkomst van Turijn en Poincaré borduurde hierop nu verder.
Het was bekend dat er grote moeilijkheden waren tussen Oostenrijk en Servië en Rusland had duidelijk de kant van Servië gekozen. Een gewapend conflict tussen de eerstgenoemde landen zou derhalve welhaast onvermijdelijk Rusland en Duitsland tegenover elkaar in het veld brengen. Frankrijks belofte dat in dat geval haar troepen Duitsland zouden binnentrekken vergemakkelijkte de zaak aanzienlijk voor de Russische havikken. Een conflict in de Balkan was dus noodzakelijk, ook al omdat artikel 2 van het alliantie-verdrag tussen Frankrijk en Rusland voorzag in een onmiddellijke en algehele mobilisatie in het geval dat een der beide partijen zou worden uitgedaagd. Een conflict in de Balkan zou derhalve de mobilisatie van Frankrijk legitiem maken. Het zaad was gezaaid, er moest alleen nog maar worden gewacht op een goede aanleiding.

En dan gebeurt er weer een van die 'toevalligheden'!! Op 15 maart 1914 berichtte een krant te Budapest, het *'Neue Pol Volksblatt'*, dat de Servische kroonprins Alexander, in Londen dronken raakte en zou hebben geroepen dat hij samen met de Russische minister Sazonov, de moord op Franz Ferdinand had besproken en dat door diens dood de oorlog tussen Servië en Oostenrijk zou uitbreken.
Drie maanden later werd deze moord ook inderdaad gepleegd, waarop wat later de Eerste Wereldoorlog uitbrak. Hierbij bleek dat Rusland inderdaad zijn troepen reeds gereed had en de aanval op Duitsland kon beginnen.
Overigens, de beslissing hiertoe viel reeds veel eerder. Op 31 december 1913 en in februari 1914, dus zo'n 8 maanden voor het uitbreken van de oorlog en vóór de moord op de Aartshertog Ferdinand, worden er in Rusland zogenaamde *'Kroonraden'* gehouden, waarbij definitief besloten werd tot oorlog. Deze besluiten werden daarop door de Tsaar bekrachtigd bij keizerlijk besluit van 23 maart 1914.
Zo was dus precies gebeurd wat Frankrijk had 'voorzien' en waar haar diplomaten op hadden aangestuurd. Het net rond Duitsland was gesloten. Het jarenlang gekoesterde 'Von Schlieffen-plan' stond geen uitweg toe. Duitsland voorzag dat het een oorlog op twee fronten zou moeten voeren en het plan 'gebood' tot snel handelen over te gaan. Zodra Rusland officieel mobiliseerde (30 juli te 18.00 uur) bleef Duitsland geen keus meer over. Elke dag uitstel verkleinde de mogelijkheden van het Von Schlieffen-plan en werd de confrontatie met Rusland en Frankrijk tegelijkertijd waarschijnlijker en men

kon zo'n confrontatie niet riskeren. Duitsland stelde derhalve een ultimatum aan Rusland de mobilisatie binnen 12 uur af te gelasten hetgeen door Rusland op 'technische' gronden werd afgewezen. Het rad was in beweging gezet en het zou 4 jaren duren alvorens het weer tot stilstand zou komen. Duitsland viel België binnen op weg naar Parijs. Nog even zag het er naar uit dat Engeland tussenbeide zou komen. Toen de vijandelijkheden tussen Oostenrijk en Servië op het punt van uitbreken stonden adviseerde Engeland tot een rechtstreeks gesprek tussen Rusland en Oostenrijk. Toen dit advies in Rusland binnenkwam was daar juist de inmiddels president geworden Poincaré aanwezig en hij toonde zich een fel tegenstander van zulk een gesprek. Hij stuurde direkt een telegram aan de Britse regering, waarin te lezen stond dat rechtstreekse besprekingen tussen Rusland en Oostenrijk *'would be very dangerous'*. Terecht kan men zich afvragen: voor wie? Zeker toch niet voor de vrede in Europa! Overigens, dit was niet de eerste keer dat Poincaré eventuele Engelse toenadering tot Duitsland blokkeerde. In 1912 waren er toenaderingspogingen van Engeland. Inzet was het Duitse vlootprogramma. Groot-Brittanië stelt een soort neutraliteit voor, in ruil voor het niet doorgaan of een vermindering van het Duitse vlootplan. De toenaderingspoging mislukte nadat president Poincaré Engeland mededeelde dat een overeenkomst tussen Groot-Brittanië en Duitsland automatisch het eind zou betekenen van de entente tussen Frankrijk en Engeland. Poincaré zond in die tijd een telegram aan zijn ambassadeur, Paul Gambon, in Londen, dat luidde: *'Het belangrijkste is dat Engeland niet neutraal blijft, zelfs niet in het geval dat een aanval van Frankrijk uit zou lijken te gaan. Om een voorbeeld te noemen, zou de verantwoordelijkheid voor agressie juridisch op Frankrijk geschoven kunnen worden indien een concentratie van Duitse troepen in het gebied van Aix-La-Chapelle ons dwingen zou onze noordelijke grenzen te bezetten door Belgisch grondgebied te schenden?'*
Poincaré lichtte later Iswolski in dat zijn dreigen met het einde van de entente, de Britse toenaderingspogingen heeft doen schipbreuk leiden (zie ook memoires Poincaré, voorgeschiedenis van de wereldoorlog, blz. 95 ev.).
Duitsland deed nog een poging de besprekingen te redden en vroeg Engeland nogmaals een garantie van neutraliteit, waarbij ze zo ver ging de zinsnede: *'In case war should* be forced *upon Germany'* (Churchill, 'The world crisis' deel 1, blz. 103, Goodspeed, 'The German wars', blz. 93, 'Acht redevoeringen Bethmann Hollweg' blz. 42) toe te voegen. Dit aanbod, dat - ware het aangenomen - hoogstwaarschijnlijk de 1e wereldoorlog had voorkomen, werd afgewezen, doch toont duidelijk aan dat Duitsland in 1912 zeker geen oorlog zocht. Of ditzelfde van Frankrijk gezegd kan worden? De lezer oordele zelf. Frankrijk bood Engeland nu onmiddellijk een officiële militaire alliantie aan. De Britse publieke opinie liet dit echter niet toe, maar Poincaré gaf het niet op en oefende grote druk op Engeland uit dan in elk geval een vlootverdrag te sluiten.

Terug nu naar 1914, Poincaré was niet de enige die bevreesd was dat er op het laatste moment nog een streep door de rekening zou worden gehaald. Ook anderen waren daarvoor bevreesd en waren het volledig eens met Poincaré.
De Russische minister van buitenlandse zaken, Sazonov, een der grote voorstanders van oorlog, was eveneens bevreesd dat men pogingen zou doen om de Tsaar op het laatste moment te weerhouden van de beslissende stap.
Op 27 juli 1914, tijdens het verblijf van Poincaré dus, zond ook hij een telegram (nr. 1521) naar de eveneens oorlogszieke Iswolski, waarvan de inhoud luidde: *'If there is a question of exercising a moderating influence in Petersburg, we reject it in advance, as we have adopted a standpoit from the outset, which we can, in no way, alter.'*
Op 29 juli arriveerde President Poincaré, vanuit Rusland, in Parijs waar direkt een vergadering plaatsvond tussen hemzelf, de minister van oorlog en de minister van BTZ, Viviani, waarin besloten werd tot oorlog. Op 30 juli werd dit aan de Russische militaire attaché medegedeeld, waarop de Russische

ambassadeur op 31 juli met telegram nr. 216 aan Sazonov seint: *'The French minister of War informed me that the French government is firmly decided upon war.'* Dit was nog voor Duitsland zijn ultimatum aan Rusland stelde.
Er wordt nogal eens gezegd dat Frankrijk de oorlog wel in moest gaan omdat de Duitse regering de schaamteloze eis gesteld had dat Frankrijk ingeval ze neutraal zou blijven, haar belangrijkste forten, Verdun en Toulle, zou moeten overdragen aan de Duitsers. Elk land dat zichzelf respekteerde, dus Frankrijk zeker, zou zo'n eis natuurlijk niet kunnen accepteren. Het is een veelgehoord argument maar de werkelijkheid is anders. Vanaf het moment dat Rusland mobiliseerde - en het plan Schlieffen dus in werking trad, namen de militairen het over van de politici in Duitsland. Een Franse verklaring van neutraliteit zonder daarbij waarborgen te geven dat die neutraliteit ook werkelijk gehandhaafd zou worden, was voor de militairen niet voldoende. Vandaar de, overigens belachelijke eis. Maar deze eis is ook nimmer gesteld. Toen ambassadeur Schoen aan Viviania naar de Franse houding bij een oorlog tussen Duitsland en Rusland informeerde, antwoordde deze: *'Wij zullen overeenkomstig onze belangen handelen.'* Geen aanbod van neutraliteit dus en derhalve heeft Schoen ook de Duitse eis niet overgebracht.
Wij stelden hiervoor reeds dat nadat het Duitse ultimatum door Rusland werd verworpen, dit land geen keus meer overbleef en de oorlog een feit werd. Laten we nu eens nagaan waarom Duitsland geen keus meer had.

Zoals bekend had Duitsland direct na de oorlog van 1870-1871 steeds rekening gehouden met de revanche-gedachte van Frankrijk. De militaire alliantie tussen Frankrijk en Rusland maakte voorts duidelijk dat Duitsland zich mogelijk eens op twee fronten zou moeten verdedigen. Op dit feit had het land zich dan ook meer dan 30 jaren voorbereid en al haar plannen waren er op gericht te voorkomen dat, indien een oorlogssituatie zou ontstaan, men zich tegen beide landen tegelijk zou moeten teweer stellen. Duitsland was er van overtuigd dat het zo'n oorlog, dus waarbij het tegelijkertijd zou worden aangevallen door Frankrijk en Rusland absoluut zou verliezen en het Duitse plan was dan ook ontworpen om zulk een situatie te voorkomen. Zou Frankrijk of Rusland dan ook gaan mobiliseren, dan kon men zich niet veroorloven ook nog maar een dag te wachten en het Von Schlieffenplan hield de facto in dat daadwerkelijke mobilisatie van een dezer landen dan ook definitief oorlog betekende. Dit was de consequentie van het plan en een ander plan had men niet.
Frankrijk en Rusland - en ook Engeland kenden het plan en wisten dus wat de consequenties waren. Frankrijk durfde deze consequentie niet te aanvaarden. Men zou Engeland dan nooit meegekregen hebben. Derhalve zou ook hier Rusland de spits moeten afbijten. Niemand zou ooit kunnen zeggen dat Frankrijk begonnen was en aan deze policy heeft men zich heel consequent gehouden. De eertijds gemaakte afspraken tussen Poincaré en Sazonov, waarbij Frankrijk directe militaire steun beloofde aan Rusland wordt nu wat duidelijker. Men had Rusland nodig. Dit land moest mobiliseren, teneinde Duitsland tot de fatale stap te verleiden. De aangeboden Franse hulp moest de beslissing voor Rusland vergemakkelijken. Frankrijk slaagde in deze opzet, waardoor ook automatisch de volgende bedoeling werd gerealiseerd. De Duitsers trokken België binnen waardoor Engeland de toegezegde steun aan Frankrijk nakwam. De diplomatieke legpuzzel was voltooid en alle stukjes lagen op hun plaats. En Frankrijk . . . kon als de grote onschuldige haar revanche-gedachte ten uitvoer brengen.
Natuurlijk was het hierbij voor Frankrijk ontzettend belangrijk dat de Russen ook binnen de afgesproken termijn tot de aanval zouden overgaan. Immers, dit ondergroef het Von Schlieffen plan volkomen en zou Duitsland te doen geven met drie vijanden op twee fronten tegelijk en Frankrijk was het in een ding steeds met Duitsland eens geweest, dit land kon zo'n oorlog niet winnen.
In de aanvang stelden wij dat het Franse plan

nr. 17, het officiële Franse oorlogsplan dus, wellicht een rookgordijn is geweest voor de echte Franse bedoelingen en wij zullen nu eens nagaan hoe deze bedoelingen er dan uitzagen.

DE WERKELIJKE FRANSE PLANNEN

Gebruikmakend van de Franse kennis over het Von Schlieffen plan, dacht men de zaak als volgt te regelen.

1. Franse troepen vallen de Elzas binnen en zullen daar weinig tegenstand ondervinden omdat dit zo in het Von Schlieffen plan is vastgelegd. Teneinde dit voordeel zo goed mogelijk uit te buiten dient een zo sterk mogelijke Franse troepenmacht aan de aanval deel te nemen. De aanval zal echter pas plaatsvinden nadat Duitsland België is binnengevallen omdat pas dan de Engelsen aktief kunnen worden. De Duitse inval in België is dus een absolute voorwaarde.
2. Britse troepen zullen de Duitse opmars in België en eventueel Frankrijk zoveel mogelijk dienen te vertragen. Hierdoor zullen de Duitsers als het ware worden vastgehouden in deze gebieden en daardoor niet in staat zijn hulptroepen in Duitsland in te zetten en dit zal, naar Frans inzicht, noodzakelijk worden omdat:
3. Rusland veel eerder, namelijk binnen 14 dagen na de afkondiging van de mobilisatie, met ruim 800.000 man Pruisen zal binnenvallen en daar een tweede front zal creëren. Dit betekent dat Duitsland met bijna zijn gehele strijdmacht in België, als een rijpe appel voor het grijpen ligt.
4. Frankrijk speelt hiermede in op het Von Schlieffen plan hetwelk voorziet in het 'voorlopig' toelaten van Franse troepen in de Elzas, echter Frankrijk denkt het 'voorlopige' karakter te kunnen omzetten in een blijvende.
5. Frankrijk laat de verdediging van het land vooreerst grotendeels over aan de Engelse troepen en de bedoeling is dat de oorlog zoveel mogelijk in België wordt gestreden.

   De werkelijke Franse plannen lijken dan ook wel wat op een spiegelbeeld van het Von Schlieffen plan, namelijk *'het binden van de vijand eventueel door deze tijdelijk toe te laten op eigen grondgebied en tegelijkertijd zelf met grote snelheid en een zware troepenmacht aan te vallen, in dit geval zonder al te veel weerstand te ontmoeten.'*

Het wordt nu ook duidelijk waarom de Franse soldaat uitsluitend voor de aanval werd getraind. Men was helemaal niet van plan het land echt te verdedigen omdat men geheel andere gedachten had. Alles was gericht op een snelle bezetting van de Elzas en eenmaal daar, was men van plan er te blijven.

Ook het bestaan van Plan nr. 17 wordt nu duidelijker. Men heeft na de oorlog dit plan nogal eens bekritiseerd omdat het in het geheel niet voorzag in een verdedigende opstelling. Men verweet de Franse legerleiding kortzichtigheid, ja zelfs domheid maar met de kennis die men had van het Von Schlieffen plan komt hun politiek in een geheel ander licht te staan.

Bekritiseerde men Plan 17, dan bekritiseerde men slechts een klein stukje plan. Het echte plan was volstrekt geheim, mogelijk zelfs maar bekend bij een zeer klein aantal mensen en Plan 17 was daar maar een ondergeschikt deeltje van.

Dat alles uiteindelijk geheel anders is verlopen, dat de Duitsers in staat bleken wel degelijk een oorlog op twee fronten succesvol op te vangen, dat de Engelsen in de eerste fase van de oorlog uitsluitend terugtrokken - te veel en te snel - dat de Duitsers de onneembaar geachte Belgische forten zo snel veroverden, dat alles is inmiddels genoegzaam bekend. Het toont wel aan dat Frankrijk wederom de Duitse slagkracht schromelijk had onderschat en de Britse hulp overschat. Het toont voorts aan dat het Russische leger zich kwalitatief op geen stukken na kon meten met de Duitsers.

Toch is de vroegtijdige inzet van de Russen wel de oorzaak geworden van de uiteindelijke Duitse nederlaag. Bang dat de Russen te ver zouden doorstoten onttrok de Duitse opperbevelhebber, Von Moltke, te snel een aanzienlijke troepenmacht aan zijn rechter-

vleugel, juist op het moment dat men die dringend nodig had. Dit is een van de belangrijkste redenen geweest waarom de slag aan de Marne door Duitsland niet kon worden gewonnen en er een einde kwam aan de mogelijkheid de oorlog snel af te ronden en te beëindigen. Vier lange jaren en oneindig veel offers zouden er voor nodig zijn om de zo optimistisch begonnen vijandelijkheden tot een einde te brengen.

WELKE CONCLUSIES ZIJN ER NU TE TREKKEN UIT HET VOORGAANDE?

Voorop staat dat de meeste deelnemende landen de oorlog met groot optimisme en in het geval van Duitsland en Frankrijk, ook met veel enthousiasme - zijn begonnen.
Duidelijk is ook dat Frankrijk zo'n dertig jaar bezig is geweest zich op deze oorlog voor te bereiden, maar dit geldt ook voor Duitsland.
Het verschil ligt in het feit dat Frankrijk revanche wilde en zowel militair - maar vooral ook diplomatiek - alles in het werk heeft gesteld zijn positie te versterken en wel zodanig dat het -zonder naar buiten toe als de agressor te kunnen worden aangemerkt - in staat was Duitsland niet alleen te isoleren van zijn voornaamste bondgenoten, maar het ook langzaam maar heel zeker in de val te lokken door het - nadat alles voor een oorlog gereed was gemaakt - te dwingen deze oorlog zelf te beginnen met als alternatief de volledige vernietiging van het Duitse Rijk door Franse en Russische troepen.
Frankrijk is dan ook buiten twijfel samen met Rusland de hoofdschuldige aan de Eerste Wereldoorlog.
President Poincaré heeft zich uitermate ingespannen om deze oorlog te ontketenen. Stephe Pichon, de Franse minister van Buitenlandse Zaken van 1906-1911, Paul Deschanel, Frans afgevaardigde, Paul en Jules Cambon, respektievelijk ambassadeur in Londen en Berlijn - en Adolph Messing, de Franse minister van Oorlog in 1914, hebben allen verklaard dat zij Poincaré volledig verantwoordelijk achtten voor het ontstaan van deze oorlog (memoires George Louis).
Engeland heeft zich tot het laatst toe weifelend opgesteld. Er was grote afstand tussen de militaire top en enige leden van de regering, die reeds vergaande plannen hadden gesmeed met de Franse legerleiding, en het Britse parlement dat pas heel laat min of meer voor een fait-accompli werd gesteld. De facto heeft Engeland, gedreven door eigen belang, zich uiteindelijk voor het Franse karretje laten spannen. Had Engeland zich sterker opgesteld, dan zouden Frankrijk en Rusland zich nog wel eens bedacht hebben alvorens hun plannen ten uitvoer te brengen. Rusland heeft de oorlog zeker gewild en is al in een zeer vroeg stadium met Frankrijk in zee gegaan.
Duitsland is enthousiast de oorlog ingegaan. Men zag deze als een mogelijkheid om de problemen voor eens en altijd op te lossen. Het is juist dat toen de Russen eenmaal mobiliseerden, Duitsland elke poging om de oorlogskansen nog te keren bewust is tegen gegaan. Volgens het Von Schlieffen plan zou elk uitstel hun situatie alleen maar kunnen verslechteren. Terecht zag men Frankrijk als de eigenlijke aanstichter en men wenste geen enkel risiko meer te lopen. Wel heeft Duitsland getracht het geschil tussen Oostenrijk en Servië te lokaliseren ter voorkoming van een Europese oorlog maar zowel Frankrijk als Rusland verzetten zich hiertegen met hand en tand.
Een uiteindelijke les uit deze verschrikkelijke oorlog werd intussen niet geleerd. Werd tijdens de vredesonderhandelingen van de oorlog in 1870-1871 de kiem gelegd voor het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog, de beëindiging van deze oorlog en het vredesverdrag van Versailles werd de oorzaak van de Tweede Wereldoorlog, zo'n 20 jaar later.
Een oud Frans gezegde luidt: *'De historie herhaalt zich'* en de mensheid wacht gelaten af.

Bronnen

1. Standaard Geschiedenis van de Twintigste Eeuw, deel 2.
2. History of The First World War - Liddel Hart's.
3. Memoires of Field Marshall French 1914 - French.

4. The German Wars - D.J. Goodspeed.
5. De Wereldoorlog op het Duitse Westfront - Snijders.
6. Het ontstaan van de Wereldoorlog - De Vries
7. Memoires George Louis.
8. Wereldoorlog - Van Ravensteyn.
9. The Times History of the War.
10. The Great War - Wilson.
11. Regierte der Kaiser? - Von Muller.
12. Meine Kriegserinnerungen - Ludendorff.
13. December 1918 - Shepherd.
14. The New York Times 1914-1918, resumé's.
15. De Voorgeschiedenis - Graadt van Roggen.
16. De Wereldoorlog - Schnitler.
17. A Short History of Worldwar 1 - Stokersbury.
18. Die Wahrheit über den Krieg (Herausgabe).
19. Aus meinem Leben - Von Hindenburg.
20. Uit den grooten tijd - Nuys.
21. Imperial War-Museum.
22. The fateful alliance - F. Kennan.
23. Who is responsible - Brereton.
24. De waarheid aangaande . . . - T. de Beer.
25. Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege - Hillgruber.
26. The Russian Imperial Conspiracy - Owen.
27. De misdaad van 1914 - V. Warmelo.
28. Dokumente zum Weltkrieg 1914 - Kleurboeken.
29. Der Weltkrieg 1914-1918 - Reichskriegministerium.
30. Collected diplomatic documents relating to the outbreak of Word War I, 1915, London.
31. The long fuse. An interpretation of the origins of World War I - L. Lafore.
32. The origins of the 1st World War - H.W. Koch.
33. The origins of the 1st World War - Sidney B. Fay.
34. The outbreak of War 1914 - E.F. Benson.
35. The outbreak of the war 14-18 - C. Oman.
36. My four years in Germany - J. Gerard.
37. Van Crisis tot Oorlog - H. van Oordt.
38. Wordingsgeschiedenis van de groote oorlog - M. Valter.
39. Les Responsibilités de la guerre - R. Poincaré.
40. Das Wiener Kabinet und die Entstehung des Weltkrieges - R. Gooss.
41. Acht redevoeringen - Bethman Hollweg.
42. The Worldcrisis - W. Churchill.
43. Poincaré Memoires - Poincaré.
44. Div. publicaties - geschriften - records.
45. De kanonnen van augustus - Tuchmann.
46. The Genesis of the War - H. Asquit.
47. The evidence in the case - Beck.
48. De mobilisatie bij de groote Europese mogendheden in 1914 - Snijders en Dufour.
49. De uitbarsting - Dr. N. Japikse.
50. De Europeesche Oorlog - Kernkamp.
51. De Oorzaken van de Wereldoorlog - M. van Poll.
52. De schending van het Volkenrecht in Belgie.
53. Engeland en de Oorlog - W. Ward.
54. Voorgeschiedenis van de Wereldoorlog - H. Stegemann.
55. Voorgeschiedenis van de Oorlog met Italië -Min. BZ Oostenrijk/H.
56. Ein Gegenüberstellung - J.U. Menni.
57. 1914-1939 - H.v.d. Mandere.
58. Hoe de Oorlog ontstond - K. Kautsky.
59. Wir sind nicht hineingeschlittert - F. Fisher.
60. Grandeur and misery of Victory - G. Clemenceau.
61. De Engelse Blauwboeken.
62. De Duitse Witboeken.
63. Het Servische Blauwboek.
64. Het Italiaanse Groenboek.
65. Het Franse Geelboek.
66. Het Russische Grijsboek.
67. Gedenkschriften van Keizer Wilhelm.
68. L'Alliance Franco/Russe.
69. The Genesis of the Worldwar - Barnes.
70. Isvolski im Weltkriege - F. Stieve.
71. Livre - Noir.
72. Falsifications of the Russian Orange book - Romberg.
73. Les accords Franco/Italiens.
74. Congressional Records.
75. Kriegsschuldfrage (1925).
76. Am Zarenhof während des Weltkrieges - Paleologue.
77. Montgelas - Viviani.
78. The pomp of power - Oxentierns.
79. Deutsche Revue 1909.
80. Het Vaderland 8 april 1921.
81. Causes of the war - Bogitshevich.
82. S. Kjellen.
83. Doc. on the Origins of war (British).
84. Kautsky doc.
85. Material for the history of Franco/Russian Relations.
86. German diplomatic documents, 4 dln. Dugdale.
87. Aus meiner Dienstzeit. 5 dln Conrad.
88. Juli 1914 - E. Ludwig.
89. Eduard VI en zijn tijd - Maurois.
90. Ik beschuldig Engeland - Morel.
91. War memoirs - David Lloyd George.
92. Grey of Fallodon.

C.B. NICOLAS

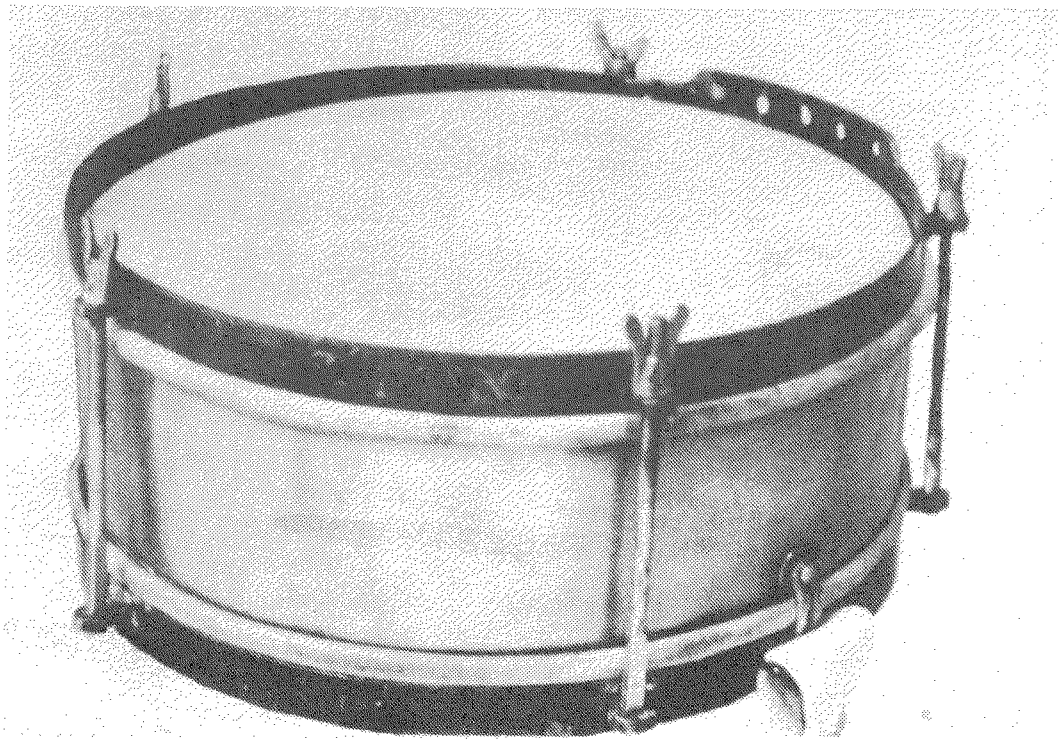
Een Nederlandse mariniersmars in de Japanse volksmuziek

VOlKSMUZIEK IN JAPAN

In Japan is een wetenschappelijk onderzoek gestart ter bestudering van de oude volksmuziek.
Tijdens dit onderzoek stuitte men in het distrikt KYOTO op een tamboer- en pijperachtige muziek die sterk afweek van de Japanse muziektradities. Verder onderzoek bracht aan het licht dat deze muziek moest stammen uit 1867 toen de aanhangers van de keizer tijdens een burgeroorlog de macht van de Shogun wisten over te nemen.
De boerenbevolking rond Kyoto werd toen militair getraind door militairen die deze vaardigheden van de Nederlanders in Nagasaki geleerd zouden hebben. Volgens overlevering introduceerden zij de trommuziek in Japan. Inderdaad hebben de Nederlanders (i.c. de Nederlandse marine) in Japan les gegeven. De marinier der 2e klasse R.J. Hefty gaf de Japanners les in trommelen.
Na eeuwenlang voor de buitenwereld afgesloten te zijn geweest (behoudens beperkte handelskontakten met Nederland en China) werd Japan in 1854 min of meer gedwongen zijn grenzen open te stellen voor andere mogendheden. Deze mogendheden zonden, hoe kan het ook anders, eskaders naar de Japanse eilanden om onderhandelingen te kunnen voeren (8 juli 1853 commodore Perry met 5 schepen, augustus 1853 admiraal Poutiatine met een Russisch eskader en februari 1854 wederom commodore Perry, nu met 10 schepen).
Dit vertoon van maritieme macht vestigde bij de Japanse regering het idee dat het bezit van een eigen marine noodzakelijk was om zich te kunnen handhaven. De Nederlandse regering kreeg daarop het verzoek Japan te helpen bij de opbouw van een eigen vloot. Hiertoe werd op 5 oktober 1855 Zr.Ms. 'Soembing' overgedragen terwijl twee detachementen marinepersoneel voor het nodige onderricht zorgde op de inmiddels in Nagasaki gestichte keizerlijke marineschool. Het eerste detachement stond onder leiding van LTZ 1 G.C.C. Pels Rijcken en verbleef in Japan van 1 oktober 1855 tot 27 september 1857. Het tweede detachement verbleef in Japan van 27 september 1857 tot 4 november 1859 en stond onder leiding van LTZ 1 W.J.C. Ridder Huyssen van Kattendijke.
Tot het eerste detachement behoorden de sergeant der mariniers J.J. Schinkelenberg en de marinier der 2e klasse R.J. Hefty.
Deze laatste was een gewezen tamboer der 2e klasse (ging van TAMB 2 op 12 mei 1852 over naar MARN 2), die kennelijk met enorm succes zijn oude vak weer opnam en de Japanse marineleerlingen enthousiast maakte.
'Dit trommelen werd een woede, men hoorde het den ganschen dag' aldus G. Fabius in zijn artikel in het Marineblad van 1934.
Huyssen van Kattendijke geeft in zijn boek 'Uittreksel uit het dagboek' aan dat er 12 uur per week les op de trom gegeven werd.
De sergeant gaf 15 uur infanterie-oefeningen, 4 uur 'idem aan boord' en 3 uur algemene oefeningen.
De keizerlijke waardering voor de marinier Hefty was zelfs zo groot dat hij bij thuisvaren van het detachement, toen ieder naar rang en ancienniteit een keizerlijk geschenk mocht ontvangen, bedeeld werd met een hoofdonderofficiers geschenk!

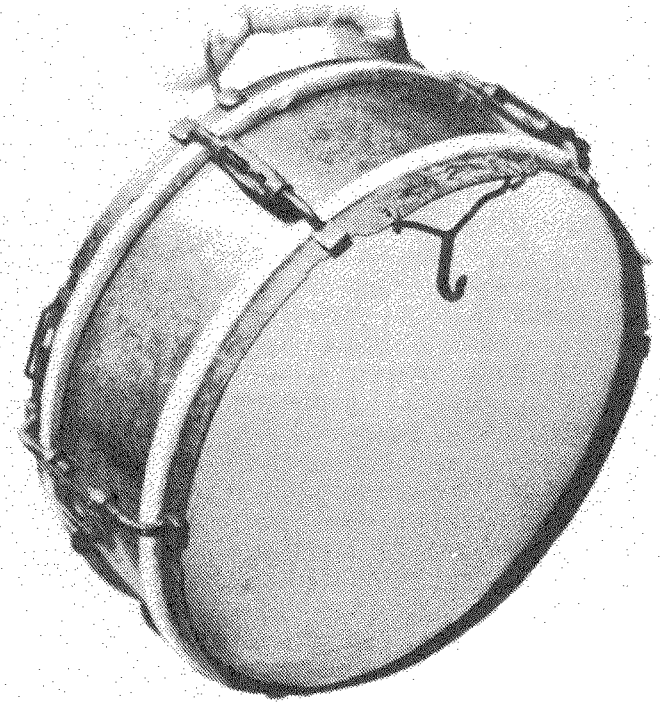
JAPANS TV-PROGRAMMA

Via het ministerie van buitenlandse zaken bereikte het bureau tamboers en pijpers van het korps mariniers het verzoek medewerking te willen verlenen aan een programma dat aandacht zou schenken aan de geschiedenis van de Japanse marsmuziek. Deze medewerking werd direkt toegezegd.
Van Japanse zijde werd een cassettebandje met de betreffende volksmuziek ontvangen.

Trom, model 1856.

De Japanse copie. Het verschil in spanners is duidelijk zichtbaar.

In deze typische Japanse melodie was zelfs door het hoofd tamboers en pijpers, adjudant-tamboer M.C. Vuijk, met de beste wil geen mariniersmars te bekennen. De producer, de heer Kurita, die als eerste arriveerde, had echter de uitgeschreven muziek bij zich en beweerde dat het om de trommuziek van de 'Van der Hoop mars' ging. De fluitmuziek was echter een Japanse toevoeging. Ook bracht de heer Kurita een trom mede die bij deze muziek werd gebruikt.

DE TROM

Deze trom bleek een vrij nauwkeurige kopie te zijn van het model 1856, dat op 4 maart 1857 ook voor de marine werd voorgeschreven.

Na eeuwen een diepe trom te hebben gebruikt te hebben kwam nu voor het eerst een platte trom in gebruik met een diameter van 38 cm. en een hoogte van 16,6 cm. De Japanse trom was respectievelijk 0,5 en 1,2 cm. kleiner.

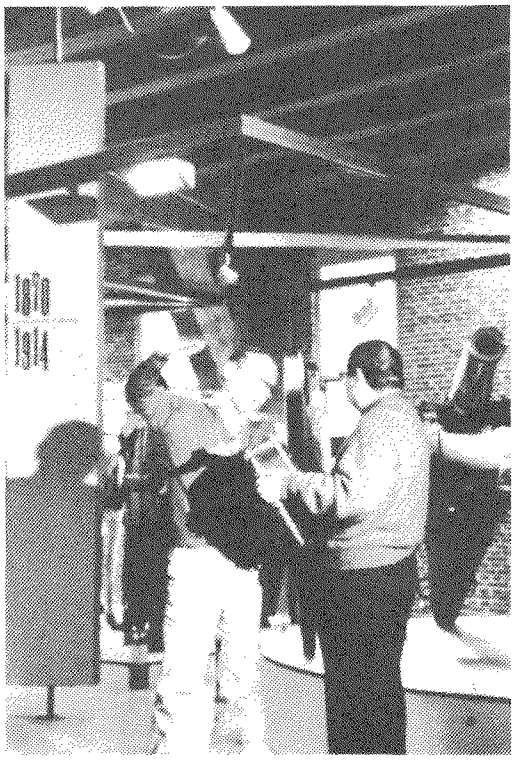
Op de metalen boven en beneden rand werden nog sporen van de voorgeschreven blauwe verf aangetroffen. Ook de vijf spanschroeven, die kenmerkend zijn voor dit type trom, waren aanwezig, zij het dat er niet van vleugelmoeren, maar van stagspanners gebruik was gemaakt. Ook de twee beugels voor de bevestiging van de afhangriemen (waarmede de trom op de rug gedragen kan worden) waren aanwezig. Hiervan was echter de bedoeling in Japan niet meer bekend.

Huyssen van Kattendijke schrijft in zijn bovenvermelde boek: 'drie tamboers sloegen dapper deze marsch op tarolle-trommels, waarvan ik het model voor het eerst in Japan bragt.'

Vermoedelijk gaat het hier om het model 1856, dat ter onderscheiding van de oude diepe trom, naar de uitvinder of fabriek, tarolle-trom, genoemd werd.

DE VAN DER HOOP MARS

Daar tamboers en pijpers met de mariniers-kapel een officieel optreden in Bremen hadden vertrok adjudant Vuijk met cassetteband en geschreven muziek om een en ander tijdens de busreis te kunnen bestuderen.

De Japanse musicoloog Kobayashi (r.) krijgt aanwijzingen van de heer Kurita tijdens de opname in het Legermuseum.

Foto's: C.B. Nicolas.

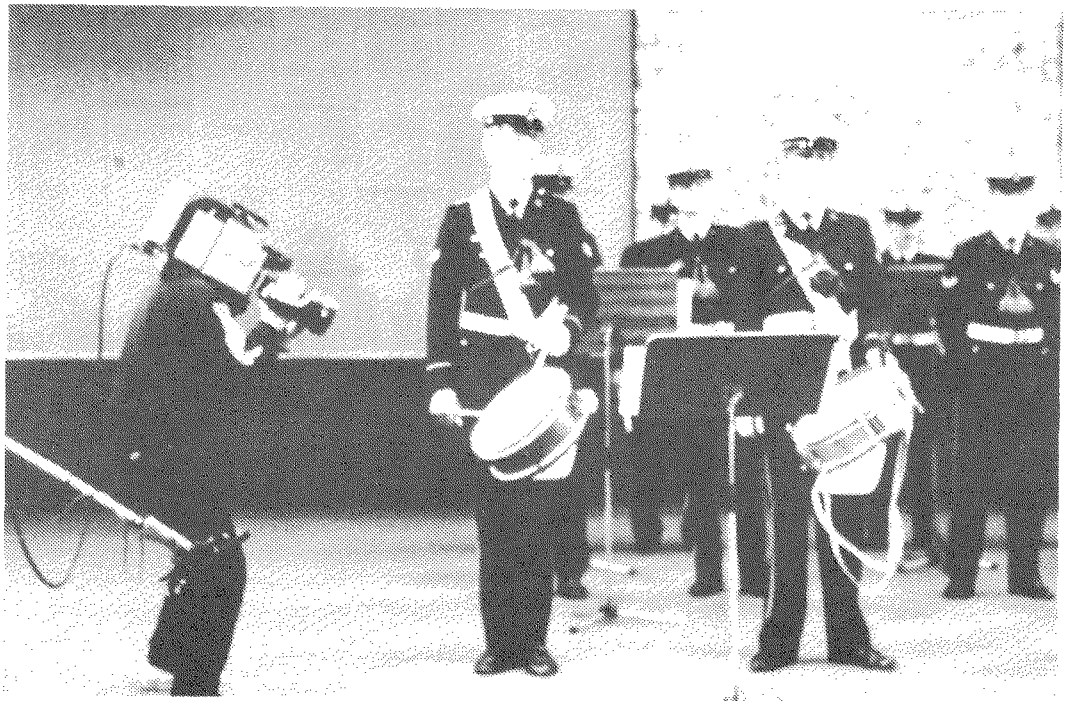
Tamboers en ook de pijpers konden toen tussen de officiële optredens in Bremen een en ander nog instuderen. Het ging inderdaad om de trompartij van de Van der Hoop mars.

Deze mars is genoemd naar de luitenant-kolonel W.G. van der Hoop, die in 1837 tot 1846 commandant der tweede divisie mariniers in Willemsoord was.

Het betreft hier een der zeven 'muziekmarsen voor tamboers en pijpers' welke na 1900 door kolonel J. Cambier zijn opgetekend en per ministeriële beschikking van 10 juni 1913 no. 50 voor het korps van kracht zijn verklaard.

De vraag was echter of Cambier oude marsen had vastgelegd of een aantal nieuwe marsen had gecomponeerd en deze naar een aantal beroemde (of beruchte!) oudere collega's had genoemd.

Van de Van der Hoop mars is nu echter vast

De Japanse trom (l.), copie van het model 1856, werd samen met de huidige versie gebruikt.

De heer Kobayashi speelt de fluitpartij in de Japanse versie van de Van der Hoogmars tijdens opnamen in het repetitielokaal in de Van Ghentkazerne.

komen te staan dat hij authentiek uit de tijd van Van der Hoop stamt. Bewijs hiervan is natuurlijk dat hij in 1855-1859 aan de Japanners reeds onderwezen werd, maar het voornaamste bewijs is wel dat de mars door de Japanners nog steeds in het langzaamste tempo van 76 passen in de minuut wordt gespeeld, zoals de marinier Hefty hen dat geleerd had! Een tempo dat nu alleen nog gebruikt wordt bij bijvoorbeeld de dodenmars, de vaandelmars en de inspectiemarsen.
Toen na de Franse tijd het Nederlandse leger weer opnieuw moest worden opgebouwd, kreeg kapelmeester J. Rauscher opdracht een voorschrift te ontwerpen voor marsen en signalen die voor het hele leger zouden moeten gelden. Dit in tegenstelling tot het gebruik van voor die tijd, toen ieder regiment zijn eigen signalen en marsen had. Dit voorschrift verscheen in 1814 en bevatte marsen voor 'de gewone en de gezwinde pas'.
In het eerstvolgende voorschrift van 1860 zijn de marsen voor de gewone pas van Rauscher echter vervallen en de marsen voor de gezwinde pas omgedoopt in marsen voor de gewone pas.
Wanneer nu precies het leger sneller is gaan lopen i.c. van 76 passen in de minuut naar het tempo van 108-120 is nog een mysterie.
Een order voor het leger van 11 november 1840 spreekt nog van de gewone en gezwinde pas terwijl een geschreven ontwerpvoorschrift op het tirailleren uit 1851 pas spreekt van 112 passen in de minuut.
Het voorschrift soldatenschool van 1857 spreekt echter weer van 76. terwijl het zelfde voorschrift van 1860 de gewone pas op 108 passen stelt.

èN Tè
Nadat in het nieuwe leger- en wapenmuseum te Delft en het mariniersmuseum te Rotterdam voornamelijk opnamen werden gemaakt van trommen en uniformen uit de periode 1850-1860, werden in de Van Ghentkazerne de historische muziekopnamen gemaakt.
De eveneens meegekomen Japanse musicoloog de heer Kubayashi was verrukt van de wijze waarop adjudant Vuijk kans zag de Van der Hoop mars in de Japanse uitvoering ten gehore te brengen. Toen de tamboer-maître voor de zoveelste keer de mars inzette ontstond er enige commotie in het Japanse gezelschap.
De maître had namelijk vooraf geteld: 'één - twee'. Op dat moment begrepen de Japanners wat de oudere Japanse muzikanten steeds riepen, namelijk: 'èn tè'. Dit gebeurde dus al zo'n 130 jaar, zonder dat iemand nog wist wat het precies betekende!

C. BLIJLEVEN

GEPANTSERDE JEEPS

Een van de taken waarvoor de jeep was ontwikkeld, was verkennen. Het was daarom niet meer dan logisch dat men zocht naar mogelijkheden om hem te voorzien van een lichte bepantsering, zodat de inzittenden een betere bescherming zouden hebben.
De firma Smart in Detroit was de eerste die hier aan dacht. Het bedrijf was gespecialiseerd in de fabricage van gepantserde vrachtwagens voor het transport van waarden voor banken en in het bouwen van exclusieve limousines voor de rijken der aarde, die wèl in luxe automobielen wensten te reisen, doch zonder daarbij hun veiligheid te verwaarlozen.

Foto: Historische Verzameling der Cavalerie te Amersfoort, via TWENOT.

De eerste tests van de Smart gepantserde jeep werden uitgevoerd in november 1941 op de Aberdeen Proving Grounds, het testcentrum voor voertuigen van het Amerikaanse leger. De tests werden uitgevoerd door de Armored Board, toendertijd de gezaghebbende instantie binnen het Amerikaanse leger op het gebied van gepantserde voertuigen, behoudens de speciale tankjagers.
De op een model MA gebaseerde gepantserde jeep bleek een teleurstelling te zijn, omdat de vering niet bestand was tegen het extra gewicht van de bepantsering, hoewel deze zeer bescheiden was uitgevoerd en slechts bestond uit 6 mm. stalen platen die de motorkap, de radiatorgril en de voorruit vervinnen. Deze laatste kon zoals gewoonlijk neergeklapt worden. Behalve twee kijkspleten, die met schuifplaten afgedekt konden worden, waren in het windscherm twee schietpoorten aangebracht. Deze waren rond van vorm en daardoor kon de bemanning onder pantserbescherming haar vuurwapens gebruiken. Deze schietpoorten waren een vinding van Smart, die ze op al haar voertuigen toepaste.
Het prototype werd teruggenomen door de fabrikant, die het gewicht verminderde en twee gepantserde halve deuren toevoegde. Het nieuwe voertuig was in januari 1942 gereed voor de afsluitende beproevingen. Bij deze gelegenheid kreeg het een officiële registratie voor prototypes voor verkenningsvoertuigen: T25 Scout Car.
Het voertuig, nog steeds gebaseerd op een MA chassis, werd later opnieuw ontworpen door Smart, weer met het doel het gewicht tot het minimum terug te brengen. De nieuwe versie wer de T25E1 genoemd - de letter E gaf aan dat het een modificatie betrof en het cijfer liet zien hoe vaak er was gemodificeerd - Nu was de hele voorkant van het voertuig beschermd, en hadden het windscherm en de twee zijdeuren dezelfde hoogte gekregen. Het verschil met de T25 was dat het windscherm nu vast was en lager, namelijk slechts tot op ooghoogte. Ook waren de schietpoorten weggelaten. Uitsluitend de voorkant van het voertuig was beschermd, aan de achterzijde was in het

geheel geen bescherming.
Smart ging nog verder en begon in 1942 een experiment met een zwaarder MB-chassis. Dit leidde tot de T25E2, waarbij alle zijden van het voertuig van een bepantsering waren voorzien. Dit veroorzaakte een gewichtstoename van 447 kg.
Bij de T25E3, die nog in dat zelfde jaar volgde, was de vorm van de bepantsering verbeterd door de verticale panelen van de T25E2 te vervangen door panelen die enigszins een V-vorm hadden. Hierdoor verbeterde met name het effect van de bepantsering. In het windscherm was een derde kijkspleet aangebracht, omdat de oorspronkelijke twee te weinig uitzicht hadden geboden.
De T25E3 bood op vele punten een bevredigende oplossing, doch het gewichtsprobleem bestond nog altijd. Het gewicht van de bepantsering bedroeg nu 465 kg, hetgeen meer was dan bij al zijn voorgangers, en met name hierdoor werden in 1943 alle beproevingen gestopt.
Hoewel de deskundigen van de Armored Board de experimenten van Smart nooit echt serieus hebben genomen, 'omdat de jeep zo'n extra gewicht nu eenmaal niet kon dragen' bewezen de gebruikers het tegendeel. In werkplaatsen te velde werd de jeep op alle mogelijke manieren van bepantsering voorzien. Dit werd voor het eerst gedaan in 1942, door de Amerikaanse troepen aan het Tunesische front, doch vooral de verschillende aanpassingen tijdens het Ardennen Offensief, december 1944, werden bekend. Met losse pantserplaten, afkomstig van onklaar geraakte of uitgeschakelde pantservoertuigen, werden de radiator, het windscherm en de zijkanten van bescherming voorzien.
Ook na W.O. II is dit veelvuldig toegepast. De Fransen in Indo-China, de Israeliërs tijdens hun onafhankelijkheidsoorlog, doch ook de Amerikanen tijdens de oorlog in Korea maakten gebruik van min of meer provisorisch gepantserde jeeps.

GEPANTSERDE JEEPS IN NEDERLANDS-INDIË

Het is nauwelijks bekend dat ook door het Nederlandse leger in Nederlands-Indië tijdens en na de 2e politionele aktie, eind 1948 en 1949, een aantal gepantserde jeeps zijn gebruikt.
In december 1947 diende de toenmalige reserve ritmeester der cavalerie Jhr.Mr. M.W.C. de Jonge, commandant van het 4e Eskadron Pantserwagens, bij de Leger Pantsertroepen Commandant het voorstel in om in de organisatie van de pantserwagen eskadrons twee jeep peletons op te nemen. Als argement hiervoor voerde hij aan dat de Humber pantserwagens waar de eskadrons mee uitgerust waren, door de moelijke terreinomstandigheden vaak in hun mogelijkheden beperkt werden. Jeeps konden door hun lagere gewicht veel beter uit de voeten op de dessawegen en paden, en dus zou de effektiviteit van de eskadrons sterk verbeteren indien ze de beschikking zouden hebben over jeeps.
Begin februari 1948 antwoordde de L.P.C. dat het voorstel zijn steun had en dat hij het had doorgestuurd naar de Generale Staf in Den Haag. In afwachting van een definitief antwoord kreeg het 4e Eskadron alvast toestemming het voorstel bij wijze van proef uit te voeren. Over het toewijzen van jeeps kon hij echter niet beslissen, deze moesten worden aangevraagd bij de divisiestaf van de B-divisie, waar de V-brigade onder ressorteerde en waar op haar beurt het 4e Eskadron Pantserwagens weer deel van uitmaakte.
De commandant van de B-divisie, kolonel Meijer, besliste positief over deze aanvraag en gaf aan andere eenheden bevel 6 jeeps af te staan aan het 4e Eskadron. Daar kreeg luitenant O.B. Blaisse opdracht de jeeps van een adequate bepantsering en bewapening te voorzien en het bevel over het aldus gevormde jeeppeloton op zich te nemen.
De Leger Productie Bedrijven te Bandoeng kregen opdracht zorg te dragen voor de levering van de bepantsering en andere uitrusting. Met de uitvoering van deze opdracht werd de Leger Technische Dienst belast, omdat die beschikte over de technische kennis welke nodig was om alle aanpassingen uit te voeren, zoals het maken en aanbrengen van de bepantsering en de

bewapening, het versterken van de vering, het aanpassen van de elektrische installatie etc.
Allereerst moest vastgesteld worden wàt er bepantserd zou worden. Eerst zou dat alleen de radiator zijn, omdat die het meest kwetsbaar was en het makkelijkst door vijandelijk vuur werd getroffen. Spoedig echter werd besloten eveneens het windscherm te bepantseren, teneinde ook de inzittenden bescherming te geven. Er was overigens geen echt pantsermateriaal beschikbaar, doch slechts staalplaat dat afkomstig was van een scheepswerf en als scheepshuid werd gebruikt.
De verschillende ideeën werden eerst op drie jeeps uitgeprobeerd, en, omdat men geen enkele ervaring had en alles dus proefondervindelijk vastgesteld moest worden, heeft luitenant Blaisse met deze drie jeeps vele honderden kilometers proef gereden om de veranderingen te testen. Daarbij wilde hij de voordelen van de jeep (snel, laag, geruisloos) natuurlijk zoveel mogelijk behouden. Het totale gewicht van de bepantsering bedroeg circa 100 kg.
Uiteindelijk werd aan de voorzijde van de jeeps een pantserplaat aangebracht, met daarin een lamellenrooster ten behoeve van de luchtstroming voor de koeling van de radiator en de motor. Rondom de uitsparingen voor de beide koplampen werd een afscherming aangebracht.
De voorruit werd voor twee derde door een pantserplaat vervangen, welke deels in een V-vorm was geplaatst, teneinde de effectieve dikte van de pantsering te vergroten en eventuele treffers beter te laten afketsen.
Bij de jeeps welke bij optreden in groepsverband voorop moesten rijden, waren aan weerszijden van deze pantserplaat draadsnijders aangebracht, waarmee over de weg gespannen draden onschadelijk werden gemaakt. Boven de bepantsering was nog een kleine, opklapbare en demontabele voorruit overgebleven. In de pantserplaat was vóór de passagiersplaats een kogelgewricht gemonteerd, waarin de voorwaarts vurende mitrailleur werd geplaatst. In eerste instantie had men deze mitrailleur op een draaibaar ringaffuit willen plaatsen, zoals ook op bijvoorbeeld de G.M.C. vrachtwagen werd toegepast. Bij nader inzien bleek deze ringaffuit, welke op de Humber Scoutcar's Mk I wel werd gebruikt, niet geschikt voor de jeeps.
De bewapening bestond uit twee .30 Browning vliegtuigmitrailleurs, één in het frontpantser en één op de kolomaffuit. Men opereerde in principe altijd in groepen van drie jeeps en bij de voorop rijdende jeep en de in het midden rijdende jeep was deze affuit centraal tegen de voorstoelen aan geplaatst, bij de achteraan rijdende jeep was hij tegen het midden van de achterwand geplaatst. De frontmitrailleur was voorzien van een opklapbare schoudersteun, beide mitrailleurs konden ook op een veldaffuit buiten het voertuig worden gebruikt. Naast deze twee mitrailleurs had elk bemanningslid een .45 Thomson machinepistool als persoonlijk wapen. Voor deze tommy-guns had men zowel de bekende ronde munitietrommels als de meer gebruikelijke rechte munitiehouders. Boven het dash-bord zaten in een rek acht handgranaten.
Van de zes jeeps waren er twee ingericht als radiojeep. Hiertoe was tegen de achterwand, in een op een zestal 'shock-mounts' geplaatste kist, een nr. 19 radio toestel geplaatst. De benodigde electriciteit werd geleverd door een extra accu, die werd gevoed door een extra 12 volts dynamo, aangedreven door een aandrijfriem op de krukas.
Alle zes jeeps hadden een extra reserveband en extra brandstofjerrycans. Achter het windschermpantser, op de vloer en op de wielbakken in het achtercompartiment waren opbergrekken gemaakt voor de kisten met mitrailleurmunitie.
In eerste instantie had luitenant Blaisse op de centraal geplaatste mitrailleur een schijnwerper gemonteerd, zodat in het donker de doelen verlicht konden worden. Het bleek echter snel dat door het schieten de oliefilm in de mitrailleurloop verbrandde, waardoor dampen ontstonden. In het licht van de schijnwerper vormden deze dampen een ondoorzichtbare wolk, waardoor het doel totaal onzichtbaar werd. De schijnwerper werd dus weer gedemonteerd.
De bemanning van het jeeppeleton bestond

geheel uit vrijwilligers. Elke jeep had een bemanning van drie man. Aan de zes gepantserde jeeps zijn later nog drie niet gepantserde jeeps toegevoegd, zodat de totale sterkte van het peloton 27 man bedroeg. Bij akties werd opgetreden in groepen van drie jeeps en, om de mankracht te vergroten, werd vaak door elke jeep een aanhanger meegevoerd, met daarin nog vier of vijf infanteristen.
De zes jeeps waren begin oktober 1948 gereed voor daadwerkelijke aktie. Het grootste succes behaalde het jeeppeloton eind december 1948, tijdens de tweede politionele aktie, met de inname van de stad Madioen op Oost-Java. Hierbij had het peloton als opdrachten: 'Verkennen en voorkomen dat bruggen in de opmarsroute worden vernield.' Onderweg naar Madioen had het peloton verschillende malen contact met de vijand, die hierbij zware verliezen leed. Vooral de achteruitvurende mitrailleurs bleken zeer effectief te zijn. De bruggen in de route, waaronder de brug over de Kalo Madioen, konden worden beveiligd, en op 24 december tegen het eind van de middag, was de opdracht uitgevoerd.
Echter, om te voorkomen dat de vijand zich zou hergroeperen en vernielingen zou uitvoeren, besloot luitenant Blaisse verder aan te vallen. Zes jeeps en achttien man vormen echter geen strijdmacht om een stad te veroveren. Bovendien zijn jeeps erg kwetsbaar in een straatgevecht. Hij besloot echter tot actie, daarbij vertrouwend op het voordeel van de verrassing en op zijn snelheid en vuurkracht. Hij verdeelde het peloton in drie groepen, een groep voor elk van de drie hoofdwegen die van de brug door de stad leidden, en reed Madioen in. Dit leek een verstoorde mierenhoop. De straten waren vol heen en weer rennende burgers en T.N.I. soldaten. De jeeps raasden hier met ratelende mitrailleurs doorheen. Buiten de stad gekomen, keerden ze weer terug doch nu waren de straten geheel verlaten. Weer bij de brug gekomen bleek geen van de huzaren gewond, enkele mitrailleurs waren vastgelopen door gebroken hulzen en de munitie voor de tommy-guns geheel opgebruikt. Toen de infanterie even later arriveerde, kon deze zonder nog een schot te hoeven lossen, naar de gestelde doelen doorrijden en deze bezetten.
In het vijandelijk stafkwartier werd een lijst gevonden van voorbereide vernielingen, die als zij waren uitgevoerd, de stad in een puinhoop zouden hebben veranderd. Dankzij de verrassingsaanval van het jeeppeloton was dit voorkomen.
Omdat er daarna geen grote akties meer zijn uitgevoerd, heeft het peloton verder (tot ongeveer juli 1949) voornamelijk patrouillewerk gedaan, gericht op het openhouden van wegen, het voorkomen van hinderlagen e.d. Ook hierbij werd de vijand door de snelle en bijna geruisloos rijdende jeeps vaak voor een complete verrassing gesteld. Dat dit werk evengoed zeer gevaarlijk was, blijkt uit de verliezen van het peloton, die naar verhouding zwaar waren: 3 gesneuvelden, 6 zwaar en 11 lichtgewonden (op een totale sterkte van 27 man).
Op 11 augustus 1949 werd de wapenstilstand van kracht en in januari 1950 heeft het peloton haar rijdende materieel ingeleverd. Vermoedelijk zijn de jeeps daarna overgedragen aan de T.N.I., het leger van de Republiek Indonesië.

RECTIFICATIE

In het artikel 'De mouwemblemen van 41-, 42 en 43 Zelfstandige Infanterie Brigade en de omnummering tot resp. F-, G- en H-brigade' in Mars et Historia, 21e jaargang nr. 2 (maart/aprilnummer) blz. 63 t/m 65 zijn enige zetfouten geslopen. Allereerst dient voor de titelaanduiding F-, F- en H-Brigade gelezen te worden: F-, G- en H-Brigade.
Verder op blz. 64 linkerkolom 3e regel van onder: 41 ZIM = 41 ZIB.
Blz. 65 rechterkolom noot 1, 3e regel = infanteriebrigade.
Blz. 65 rechterkolom noot 2, 4e regel van onder KNIL dient KL te zijn.
41- 42- en 43 ZIB resp. F-, G- en H-Brigade waren uiteraard KL-formaties.

BOEKBESPREKING

H. Brand, J. Brand (red), 'De Hollandse Waterlinie'. Veen, Utrecht/Antwerpen, 1986. ISBN 90-204-2533-1. Uitgegeven op initiatief van de Stichting Fort Asperen te Acquoy (Gld).

Vroeg of laat moest het er toch van komen, het verschijnen van een populair werk over de Hollandse Waterlinie. Immers, in de Nederlandse vestingbouwhistorie is voor zo'n soort uitgave nauwelijks een dankbaarder onderwerp voorhanden.
De indrukken die het boek bij een eerste beschouwing achterlaat, zijn ronduit positief. Het is een stevige paperback van maar liefst 192 pagina's. Op de voorplaat prijkt een prachtige kleurenopname van de West-batterij bij Muiden. Binnenin treffen we een overdaad aan afbeeldingen aan, waarvan een groot aantal in kleur. Alleen de veelheid aan formaten waarin de illustraties staan afgedrukt en enkele wat al te donker uitgevallen zwart-witopnamen werken wat storend. Een hoogtepunt daarentegen is de uitvouwbare kaart van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), waarop de diverse inundatiekommen met lichtblauw staan ingekleurd en de permanente werken als rode driehoekjes zijn aangegeven. Elk van deze werken heeft op deze kaart een eigen nummer, dat correspondeert met dat waaronder het desbetreffende object staat beschreven in het waardevolle overzicht achter in het boek. Daarin heeft Jaap de Zee van ieder werk de bouwgeschiedenis, de functie en de huidige staat vermeld.
Ziet het boek qua uiterlijk er goed uit, de verhalende tekst laat een minder goede indruk achter. Van de vijf hoofdstukken zijn er twee, namelijk het eerste en het derde, van de hand van Chris Will. Hoofdstuk 1, dat de voorgeschiedenis, het ontstaan en de ontwikkeling van de Hollandse Waterlinie in vogelvlucht beschrijft, bevat helaas nogal wat storende fouten. Dit is des te betreurenswaardiger omdat het grote publiek, waarvoor dit soort werken in eerste instantie bestemd is, meestal net de juiste hoeveelheid kennis mist om de inhoud ervan voldoende kritisch te kunnen lezen en het daarin gestelde doorgaans als onomstotelijk juist aanvaardt. Het derde hoofdstuk, dat handelt over de bouwkundige vorm van de verdedigingswerken, is daarentegen veel beter geslaagd.
Dat is ook het geval met hoofdstuk 2, dat is samengesteld door ing. G. Koppert. Deze gaat eerst in op de geschiedenis van de linie in relatie tot de vestingbouwkundige ontwikkelingen en tot de vooruitgang in de wapentechniek, en behandelt vervolgens het stellen van de inundaties en de organisatie daarachter.
In hoofdstuk 4 beschrijven Willem Heesen en Wilfried van Winden de inpassing van de NHW in het bestaande landschap, wat zodanig geschiedde dat met name de forten vanuit het oosten goed gecamoufleerd waren. In hun overigens heldere en prettig leesbare betoog, waarin de beide auteurs echter hier en daar een steekje hebben laten vallen, wordt mijns inziens onterecht gesuggereerd dat deze inpassing al van meet af aan, dus al bij de aanleg van de eerste fase van de linie in de jaren 1816-1824 zou hebben plaatsgevonden. Er is naar mijn mening meer reden om aan te nemen dat dit juist veel later is gebeurd. Als de werken van de linie die in de genoemde periode zijn aangelegd zo goed gecamoufleerd moesten blijven, waarom werden ze dan zo zuidelijk op de topografische kaarten van rond 1850 aangegeven? Verder lijkt mij de bouw van de hoge ronde torens op een aantal forten in de periode 1840-1860 eveneens hiermee in strijd.
In het vijfde hoofdstuk gaat Cees Straus in op het militaire leven van alledag rond de verdedigingswerken van de NHW tijdens de mobilisatie van 1939-1940. De persoonlijke herinneringen van vier oud-militairen en één autochtoon boden voldoende stof voor een boeiend relaas, waarin, in tegenstelling tot het voorafgaande, juist de mens centraal staat.
Wie tenslotte na lezing van *'De Hollandse Waterlinie'* behoefte krijgt zich wat verder in de Nederlandse vestingbouwgeschiedenis te verdiepen, wordt door dit boek helaas niet op het goede spoor gezet, aangezien verwijzingen naar andere publicaties van populair-wetenschappelijke aard over dit onderwerp in het boek achterwege zijn gebleven. Ook degene die hetzij voor het verrichten van een detailstudie, hetzij uit anderen hoofd wil weten waar de afgebeelde kaarten, tekeningen en foto's te vinden zijn komt met dit boek niet verder. Nergens wordt duidelijk waar de afgedrukte illustraties nu precies vandaan komen. Het ontbreken van een literatuurlijst en een adequate illustratieverantwoording, alsmede het voorkomen van een aantal doublures in de tekst, duiden erop dat er bij het samenstellen van dit boek een wat al te

grote haast was geboden. Dat is jammer, omdat anders een veel beter produkt zou zijn ontstaan dan er nu is.

drs. J.P.C.M. van Hoof

Dr. Ph.M. Bosscher 'De Koninklijke Marine in te Tweede Wereldoorlog deel 2', Uitgeverij T. Wever b.v., Franeker, ISBN 90.6135.372.6.

In Mars et Historia mei/juni 1984 besprak ik deel 1, inmiddels is deel 2 verschenen.
Zoals in deel 1 begint Bosscher eveneens met een historische aanloop op de gebeurtenissen die tot het débacle in maart 1942 hebben geleid.
In dit deel is de mobilisatie in volle gang.
Jhr. A.W.L. Tjarda van Starkenborg Stachouwer is gouverneur-generaal van Nederlands-Indië; de commandant van het eskader in Oost-Indië is schout-bij-nacht G.W. Stöve, in mei 1940 door zijn ranggenoot K.W.F.M. Doorman opgevolgd.
Bosscher laat zien hoe Japan in het begin van deze eeuw meer en meer uit zijn isolement treedt en door zijn politieke expansie zich tot een maritieme mogendheid verheft. In 1905 rekent Japan met Rusland af, in de Eerste Wereldoorlog kiest het de zijde van de geallieerden; het rijk neemt deel aan de maritieme conferentie van Washington, maar houdt zich niet aan de afspraken van het daaruit voortvloeiende Verdrag van Washington.
Deze ontwikkeling van het rijk van de Mikado (Japan) werd al jarenlang in Nederlands-Indië door het gouvernement als een soort dreiging gevoeld. Ook de regering in Den Haag ontbrak het niet aan werkelijkheidszin. Waar die visie wel ontbrak was bij de val van de vlootwet in 1923.
De verdediging van Nederlands-Indië was de financiële inspanning niet waard. Toen de Tweede Wereldoorlog op het eind van de jaren dertig voor de deur stond moesten er machtige schepen komen. Ze zijn niet verder gekomen dan het papier.
Ik wil iets over de indeling en de opbouw van het boek zeggen. Het boek telt 10 hoofdstukken, en is ge/llustreerd. Voorts zijn er kaarten van delen van de Archipel opgenomen, schema's van zeeslagen, in de tekst nauwkeurig toegelicht, met zorg uitgezocht, nauwkeurig verwijzend naar bronnen.
De Koninklijke Marine heeft haar historie met betrekking tot de oorlog met Japan in dit boek vastgelegd, overigens een triest verhaal.
Achterin het boek worden een groot aantal aantekeningen en beoordelingen in noten weergegeven.
Het is een overzichtelijk boek, ieder hoofdstuk heeft zijn eigen noten en toelichting, waarbij de pagina's in nummering staan aangegeven.
De noten en aantekeningen achter de tekst beslaan niet minder dan 400 pagina's, een boek op zichzelf. Hoewel ik mij kan indenken, dat de auteur van dit boek voor zijn verwijzing naar bronnen uitgebreide noten als toelichting op zijn tekst geeft er hierdoor voor de lezer een zekere vermoeidheid optreedt. Naar mijn mening zouden de aantekeningen, nu achter de tekst geplaatst, beter in de tekst kunnen zijn verwerkt. De verwijzing naar de noten komt dan achterin.
De personen in dit boek genoemd en beschreven in hun functie en beleid staan voor de lezer levensgroot. Hun maritiem-tactische en strategisch optreden in de slag wordt door de auteur ingeleefd, hierbij was vice-admiraal J.J.L. Willinge de deskundige adviseur.
De slag in de Javazee wordt uitgebreid beschreven. De vraag of die slag er had moeten zijn, of dat het eskader, zoals schout-bij-nacht Doorman wilde, elders op de zeeën taken had, is niet aan de orde gesteld.
De Nederlandse regering in Londen, de Combined Chiefs of Staff in Washington, de gouverneur-generaal als opperbevelhebber van land- en zeemacht, de commandant van de zeemacht in Oost-Indië waren voorstanders het eskader in februari 1942 tegen de landingen van Japanse troepen op Java in te zetten. Zo is de slag in de Javazee de geschiedenis ingegaan.
Wat mij in deze zaak niet duidelijk is dat: waarom heeft admiraal Helfrich schout-bij-nacht Stöve als eskadercommandant ontheven, hij was overtuigd met het eskader te zullen vechten. Waarom dan toch schout-bij-nacht Doorman te benoemen?

W.E. van Popta

'Geschiedenis van de Nederlandse Koopvaardij in de Tweede Wereldoorlog', K.W.L. Bezemer, Elsevier Amsterdam/Brussel, ISBN 90.10.06040.3.

Dit monumentale boekwerk, uitgegeven in twee zware delen, tezamen ruim 1400 bladzijden, rijk geïllustreerd, behandelt de Nederlandse koopvaardij en de lotgevallen van vele honderden zeelieden in de jaren 1939-1945. Dit boek is geschreven met grote aandacht voor de Nederlandse bemanningen en met veel begrip voor wat zij moesten doorstaan, ook al werd hun schip niet tot zinken gebracht.
Ik ben mij bewust een aanbeveling te schrijven over een boek, dat handelt over de oorlog op zee, voor vele lezers misschien een onbekend terrein. De koopvaardij is de vierde gewapende macht in oorlogstijd: land-, zee- en luchtmacht èn koopvaardij. De schepen eenmaal bewapend vochten tegen onderzeeboten en vliegtuigen. Dit boek getuigt hiervan.
Professor dr. L. de Jong schrijft in zijn 'Ten geleide': *'Zijn (Bezemer) boek verdient de aandacht van allen die zich bewust zijn van de betekenis van de Tweede Wereldoorlog en de grote rol die de zeevaart steeds in de Nederlandse geschiedenis heeft gespeeld.'*
Ik heb geen behoefte dit boek te recenseren in de algemene betekenis van recensent (beoordelaar) te zijn. Als het om kritiek gaat dan gaat het hoogstens om onjuiste onderschriften bij foto's van schepen. Zo is het onderschrift (deel 1) tussen de bladzijden 52 en 53 van de 'Rotterdamsche Lloyd'-boot 'Indrapoera' niet juist. Het is de 'Baloeran'.
Ook geeft de foto naast bladzijde 84 niet de 'Merak'. Vermoedelijk is dat niet een Nederlands schip. Voorts stelt de foto van de 'Grootekerk' tussen bladzijden 292-293 niet de 'Grootekerk' uit de Tweede Wereldoorlog voor, maar de 'Victory Grootekerk' van na de oorlog. Foto's van de 'Ootmarsum' en 'Bussum' van de Stoomvaart Mij 'Oostzee', bladzijde 404, zijn schepen van na de oorlog. De 'Leto', naast bladzijde 565, was niet een schip van de Stoomvaart Mij. 'Zeeland' te Vlissingen, maar van rederij Hudig en Veder te Rotterdam. De op bladzijde 882 (deel 2) afgebeeld 'Jagersfontein' is een veel ouder schip dan bedoeld wordt; reeds ver voor de oorlog is dit schip verkocht.
Wat de uitvoering betreft zijn de foto's zeer goed, duidelijk en goed herkenbaar.
Waar het om ging, zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog was de beheersing der zeeën met het oog op vervoer. Dit is de draad die door beide boeken loopt. Zou Duitsland met zijn inzet van de onderzeeboten de geallieerde scheepvaart van de wereldzeeën hebben kunnen verdrijven, en daarmee het vervoer, de oorlog was voor ons een verloren zaak met alle gevolgen van dien.
Nederlandse schepen voeren onder eigen vlag. Een voorrecht, dat Nederland had vergeleken met de Franse tijd (1795-1813). Toen voeren Nederlandse koopvaardijschepen buiten bezet gebied onder twee vlaggen, waarvan de Britse bovenaan en daaronder de Nederlandse.
In het boek van Bezemer wordt uitvoerig geschreven over de invasie in Normandië en het Nederlandse aandeel daarin. Voorts over hospitaalschepen en sleepboten, over tochten naar Noord-Rusland, de PQ-konvooien, over de Nederlandse Scheepvaart en Handelscommissie in Londen en New-York, de 'Shipping' die als rederij optrad practisch voor alle reders wier schepen buiten bezet gebied voeren.
Het boek leest prettig, ook waar de schrijver zijn eigen oordeel geeft, wel doordacht en geargumenteerd, op de feiten gebaseerd en de blik op achtergronden. Met name denk ik aan zaken in verband met het s.s. 'Van Imhoff' van de Koninklijke Paketvaart Mij., waar het ging om Duitse gevangenen aan boord. Ook de 'Tjisadane' van de Java-China-Japan Lijn en de reis naar Suriname met NSB'ers hebben zijn belangstelling.
Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan het s.s. 'Nieuw Amsterdam' van de Holland-Amerika lijn als troepenschip.
Het hospitaalschip 'Oranje' en andere hospitaalschepen, zoals de 'Op ten Noort' en de 'Ophir' hebben zijn aandacht.
De schrijver weet de zaken interessant te houden.
Het schrijven van deze boeken is een enorme studie geweest. Achterin is een literatuuropgave en een register opgenomen.
Zestien jaar heeft de schrijver nodig gehad om deze boeken te voltooien. Hij hoeft daarvan geen spijt te hebben.
Zijn beide marine-boeken 'Zij vochten op de Zeven Zeeën' en 'Verdreven doch niet verslagen' vormen met de 'Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij' de 'Drieluik' voor het altaar waarop honderden Nederlandse mannen ter zee het beste, hun leven, hebben gegeven.

W.E. van Popta

Stichting Samenwerkende
Militaria Verzamelaars
Postbus 306
1400 AH BUSSUM

Beursadres:
Bovenweg 5
HUIZEN NH

PERSBERICHT

GROOTSTE MILITARIA-RUILBEURS EN -TENTOONSTELLING VAN NEDERLAND NU IN HUIZEN

In de Noordhollandse gemeente Huizen zal vanaf juli 1987 tweemaandelijks de grootste ruilbeurs met tentoonstelling plaatsvinden voor enthousiasten die militaire attributen verzamelen. Zaken als medailles, emblemen, uniformen, documentatie, sabels, bajonetten en dergelijke zullen er te zien en te ruil zijn.
De organisatie is in handen van de Stichting Samenwerkende Militariaverzamelaars, kortweg S.M.V., die van een veel kleinere locatie, de Raadhuiskelder in Bussum, nu naar de grote sporthal 'De Bun' aan de Bovenweg 5 te Huizen overgaat.
De S.M.V. is een jonge stichting, gerund door verzamelaars van militaria. In vier jaar tijd is zij gegroeid tot de grootste organisatie op dit gebied in ons land.
Er zijn op de S.M.V.-beurzen veel speciale evenementen in voorbereiding. Zo zal op elke beurs een Nederlands militair museum of een korpsverzameling zich presenteren. Uniformshows, muzikale intervals, presentaties van oude legervoertuigen en tentoonstellingen van particuliere collecties zijn zo maar een paar van de enthousiaste ideeën.
De S.M.V.-beurzen bevatten ruim 200 meter tafelruimte voor verzamelaars. De ruimten rondom de sportzaal zijn voor de speciale evenementen. Gezinsleden (traditiegetrouw minder geïnteresseerd in militaria . . .) kunnen zwembad en bowlingbanen gebruiken.
Beurzen in Huizen zijn gepland op de zondagen **12 juli, 13 september en 8 november 1987**. De beurs van 12 juli zal worden geopend door de generaal-majoor b.d. F.J. van Lier van de Kon. Marechaussee, thans directeur van het Marechausseemuseum in Buren (Gld.). Dit museum zal die dag ook een deel van de tentoonstelling verzorgen.
Een ander aspect van de tentoonstelling toont militaire voorwerpen uit Nederlands-Indië.
De toegang tot de beurzen is laag gehouden: *f* 3,50 per persoon, kinderen beneden 10 jaar onder geleide gratis.
De aanvang is 11.15 uur; de beurzen duren tot ongeveer 16.00 uur. In juli krijgt iedere 10e bezoeker een boekje over Nederlandse emblemen aangeboden.
Hiermee is de S.M.V.-beurs de grootste van ons land, met veel buitenlandse belangstelling.

BESTUURSMEDEDELINGEN

14e Opgave van wijziging en aanvulling op de ledenlijst van 1 juni 1985:

Nieuwe leden:
Broers, B., Dwingelderdijk 47, 7991 RJ Dwingeloo Alg - 14
Haan, M.C. de, Provinciale weg 61, 5503 HB Veldhoven Alg. mil & med. historie
Leeuwenstein, Drs W., Gunsterstein 1, 1091 CH Amsterdam 1, 2, 7, 9. 20
Luksenburg, W.H.R., Uilenstede 208-1450, 1183 AP Amstelveen 1, 11, 14, 20 + alg. mil gesch. vanaf 17e eeuw
Peeters, J.A.M., Normandië 43, 3524 RE Utrecht Vest. bouw 1880, Ned. mei '40 & mil. luchtvaart 1914-18
Rolfswinkel, Drs. R., Hofdijkstraat 3, 1814 EC Alkmaar alg.
Roozendaal, H., Kon. Julianaweg 116, 3155 AS Maasland 11-23
Schoenmaker, Postbus 4024, 6710 EA Ede 19
Zaagman, W.A., Churchill-laan 53, 3844 BL Harderwijk 1, 6, 8

Adreswijzigingen (oude adres vervangen door):
Boudewijn, R., Chopinplein 193, 4102 CT Culemborg
Hasselman, A.H., Jan Muschlaan 183, 2597 TT 's-Gravenhage
Scherpenhuizen, J., Looierslaan 31, 2272 BG Voorburg
Werff, G.E. van der, Burg. Verbrughweg 38, 4024 HR Eck en Wiel

Correcties:
Broer, T.M., juiste adres is Schal**ker**oord ipv Schalkoord zoals vermeld in jan./febr.nr. '87.
Langeland, D., Ruimtevaartlaan 43. Postcode moet zijn 9602 ZB Hoogezand ipv 6902.

Ledenbestand na 13e opgave van wijziging: 441
14e opgave van wijziging 9
Actuele leden per 13 mei 1987 450

DE STICHTING 'CORT HEIJLIGERS'

Bergen op Zoom was ten tijde van de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden nog in Franse handen. Op 3 mei 1814 behoorde deze stad tot het Koninkrijk.
Vóór deze gedenkwaardige datum waren er reeds vele gebeurtenissen in het verleden geweest, die Bergen op Zoom maakte tot een stad met een militair historisch verleden.
Enige data:
1567 De eerste bezetting door Spaanse troepen.
1622 De belegering door Spinola.
1795 De Franse bezetting.
1809 De maatregelen tegen de Engelse inval onder leiding van Generaal Cort Heijligers.
1867 Opheffing van de vesting Bergen op Zoom.
Deze opsomming van data is niet compleet, maar geeft toch wel een indruk van de militaire historie van de stad, een historie die waard is om centraal vastgelegd te worden in geschrift en beeld.
Derhalve werd op 7 april 1976 opgericht en notarieel vastgelegd de Stichting 'Cort Heijligers', met als doel de voortzetting van de militaire traditie van de voormalige kazernes in de vestingstad Bergen op Zoom.
Zij tracht dit doel te verwezenlijken door onder meer het aanleggen van een krijgskundige verzameling in de Cort Heijligerskazerne.
Een beschrijvingscommissie zet de historie van Bergen op Zoom op papier, namelijk de periode vóór 1814, de periode 1814-1940, de periode 1940-heden, waarbij de onderdelen in die periodes, artillerie, infanterie etc. nauwkeurig worden beschreven.
Na deze beschrijvingsfase komt het moment dat de historie gevisualiseerd zal worden in geschriften, beelden of voorwerpen. Dit is een groot karwei, doch met de steun van het Gemeentelijk Archief Bergen op Zoom zeker te verwezenlijken.
Indien er leden van Mars et Historia zijn, die ons kunnen helpen aan gegevens, houden wij ons van harte aanbevolen.
Het adres is:

Stichting 'Cort Heijligers'
Postbus 377
4600 AJ Bergen op Zoom.

UITGIFTE TWEEDE ENVELOPPE

De ter gelegenheid van het vierde lustrum van de Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie 'Mars et Historia' uitgegeven gelegenheidsenveloppe, gewijd aan de schilder J. Hoynck van Papendrecht, is een groot succes geworden.
Op veler verzoek heeft het bestuur van onze vereniging dan ook besloten een serie enveloppen, gewijd aan Nederlandse schilders van militaire taferelen, uit te geven.
De tweede enveloppe heeft als onderwerp de schilder W.C. Staring en zal op **20 augustus** verschijnen.
De Hoynck van Papendrecht enveloppe is nog beperkt verkrijgbaar à *f* 8,-.

Filatelistische gegevens:
Enveloppe: 100 grams papier, 10 x 19 cm vierkleurendruk.
Frankering: Frankeerzegel 75 cent - 50-jarig huw. jub. HKH Prinses Juliana en ZKH Prins Bernhard der Nederlanden.
Stempel: PTT handstempel Soesterberg d.d. 20 augustus 1987 en stempel Mars et Historia.
Insluiter: Levensbeschrijving en historisch overzicht van het werk van W.C. Staring.
Bestelling: Door storting van *f* 5,- per stuk op postgiro 31.41.628 t.n.v. H. Muller te Breda, met vermelding van het aantal enveloppen W.C. Staring.

Bestellingen dienen vóór de datum van uitgifte in ons bezit te zijn en zullen in volgorde van binnenkomst worden behandeld. Indien de enveloppe is uitverkocht, wordt het bedrag teruggestort. Bestellingen ná 20 augustus dienen te worden verhoogd met *f* 1,- extra per enveloppe.

De verzending geschiedt in de week ná 20 augustus 1987.

Om misverstanden te voorkomen gaarne Uw aandacht voor het volgende:
- Beschadigde of slecht afgestempelde enveloppen MOETEN als bewijsstuk aan de uitgever worden teruggezonden. Indien voorradig worden zij vervangen.
- Van eventueel niet ontvangen van bestelde enveloppen dient AANGIFTE te worden gedaan bij de P.T.T. Een kopie van de aangifte dient aan de uitgever te worden gezonden, waarna herzending volgt, indien voorradig.
- De uitgever is NIET verantwoordelijk voor beschadigingen tijdens de verzending en/of onjuiste afstempeling, daar zij hierop geen enkele invloed kan uitoefenen.
- VAN BOVENSTAANDE REGELING WORDT NIET AFGEWEKEN!

- Klachten over verzending: H. Muller, Willem III laan 14, 4835 LB BREDA.

HERDENKING ORANJEHOTEL

De herdenking in het 'Oranjehotel' in Scheveningen zal dit jaar gehouden worden op **zaterdag 5 september.**
Zij die aan de herdenking willen deelnemen, kunnen daartoe toegangskaarten aanvragen bij het secretariaat van de Stichting Oranjehotel, Willem de Zwijgerlaan 114, 2582 EV 's-Gravenhage, tel.: 070-55 30 18. De kaarten zullen U in augustus toegezonden worden.

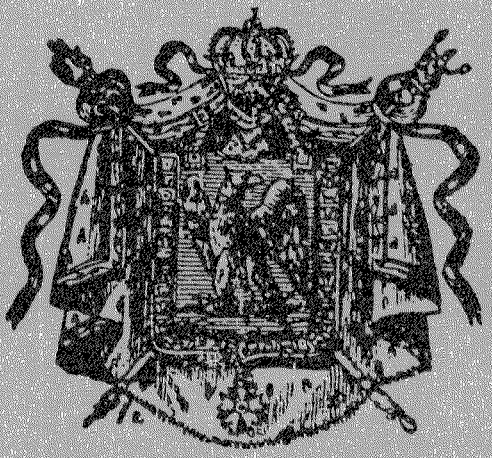
VERZAMELBAND MARS ET HISTORIA

Ondanks verlenging van de besteltermijn is het aantal bestellingen voor de verzamelband ver beneden de verwachtingen gebleven. Derhalve heeft het bestuur besloten de order voor 500 banden NIET te plaatsen. Leden die reeds bestellingen hadden geplaatst, krijgen het door hen overgemaakte bedrag gerestitueerd.

DE EERSTE SMV-RUILBEURS OP DE NIEUWE LOKATIE TE HUIZEN (NH) zal worden gehouden op **zondag 12 juli a.s. van 11.15 tot ca. 16.30 uur in sportcentrum 'De Bun', Bovenweg 5.** De toegangsprijs is *f* 2,50 per persoon, kinderen onder de 10 jaar en onder geleide gratis. De bar voor drankjes en hapjes is de gehele dag geopend en er is voldoende parkeerruimte aanwezig.

Deze eerste Huizense beurs zal worden geopend door gen.maj. bd. F.J. van Lier, directeur van het Museum der Koninklijke Marechaussee te Buren. Tevens wordt er een geïntegreerde Nederlands-Indië collectie geëxposeerd door de heren Burger, Van Ekeris en Zijderveld.
Alle leden van 'Mars et Historia' en hun introducé(e)s zijn van harte welkom.
Sportcentrum 'De Bun' is met openbaar vervoer bereikbaar met de NS tot station Naarden-Bussum en vandaar met de streekbus tot Huizen-Bovenweg; met eigen vervoer via de A 1 tot de aansluiting A 27, aldaar eerst de borden Almere en daarna de afslag Huizen volgen.
Nadere informatie: tel. nr.: 02152-64469 (na 18.00 uur).

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL